

A BO NA VARVAI LUKA I GA TUMU IA

A tinata lua

1 ¹Tago mangoro dia tar tumu ra varvai ure ra lavur magit di kapupi ia pire dat, ²da diat dia ga gigira papa ra vunapaina ma dia ga tultul ta ra tinata, dia ga tul tar diat ta vevet, ³damana iau ga nuk ia ba i boina ba iau bula ina tumu mal tar ia tam, Teopilo ra luluai, tago iau ga wakilang vanavana ra nga i ra lavur magit par papa amana, ⁴Upi una nunure ra dovotina ure ra lavur magit di ga tovo u tana.

Di vaarike ba Elisabet na kava Ioanes

⁵Ta ra kilala kai Erodos, a King kai ra Iudaia, tika na tena tinabar i ki abara a iangina Sakaria, a vuna tena tinabar Abia; ma kana taulai a iangina Elisabet, a bul mur tai Aron. ⁶Dir a ura tena takodo ta ra mata i God, dir murmur bulu ra lavur vartuluai par ma ra lavur varkurai bula, kai ra Luluai. ⁷Ma pa ta natu i dir, tago Elisabet i biu, ma dir a ura patuana.

⁸Io, ba i papait boko ra papalum kai ra tena tinabar ta ra mata i God, ta ra e na papalum kai kana vuna tarai, ⁹ma varogop ma ra mangamangana iat ta ra papalum kai ra tena tinabar, kana ra tiniba pi na ruk ta ra pal na vartabar kai ra Luluai upi na tun ra magit i ang na katkat. ¹⁰Ma ra kor na tarai par dia araring ra pia ta ra pakana bung di tuntun ra magit i ang na katkat tana. ¹¹Ma tika na angelo kai ra Luluai i tur pa pirana ta ra papar a lima tuna ta ra uguugu na magit i ang na katkat. ¹²Ba Sakaria i gire, i lavur nuknuk tana, ma i burut muka. ¹³Ma ra angelo i tatike tana: Sakaria, koko una burut, di tar valongore kaum niaring, ma kaum taulai, Elisabet, na kava natum, ma una tar ra iangina ba Ioanes. ¹⁴Una ga ma una gugu boko; ma mangoro bula diat a gugu tago da kava. ¹⁵Tago na ngala ta ra mata i ra Luluai, pa na mome ra vain ba ra tava i dekdek, ma na buka ma ra Takodo na Tulungen papa ta ra bala i nana. ¹⁶Ma na ben vatalil mangoro na natu i Israel tadav ra

Luluai kadia God. ¹⁷Na lua tana ma ra mangamangana kai Elias, ma ta ra dekdekina bula; na vamaram tar ra bala i ra umana patuana tadav ra umana natu i diat; ma na ben ra lavur tena niol tadap ra kabinana kai ra lavur tena takodo, upi na mal pa ra tarai kai ra Luluai. ¹⁸Sakaria i tir ra angelo: Ava laka ra magit ina nunure go tana? Tago iau a patuana, ma i manga muka ra kilala kai kaugu taulai. ¹⁹Ma ra angelo i tatike tana: Iau Gabriel, iau vala turtur ta ra mata i God; di ga tulue iau upi ina ve u, ma upi ina kap go ra bo na varvai piram. ²⁰Io, pa una tata muka, una papaua ka tuk ta nam ra bung da pait ot pa go ra lavur magit tana, tago pa u nurnur ta kaugu tinata, nina da pait ot pa ia boko ta kana kilala. ²¹Ma ra tarai dia ungunng pa Sakaria, dia kakaian tago i ki vailik ta ra pal na vartabar. ²²Ba i tar irop, i mama tata pa diat; dia nunure ba i tar gire ra ninana ta ra pal na vartabar; ma i tututu ka ta diat, ma i bombom uka. ²³Ba i tar par kana e na balaguan, i talil mulai ra kubana.

²⁴Ta nam ra e, Elisabet, kana taulai, i lalau pa ra bul, ma i paraparau ra ilima na gai, i tatike: ²⁵Ra Luluai i tar pait ra dari tagu ta nam ra e i gire ung iau tana, upi na tak vue kan iau nam ra magit iau kaina tana pire ra tarai.

Di vaarike ba Maria na kava Iesu

²⁶Ba i tar laptikai kana gai God i tulue ra angelo Gabriel ta ra pia na pal Galilaia, a iangina Nasaret, ²⁷tadav ra inip na vavina, nina Iosep, a bul mur tai David, i ga vapopoe bat ia; a iang i nam ra inip na vavina Maria. ²⁸I ruk pirana, ma i tatike: Una gugu, u ti doan muka, ra Luluai i ki piram. ²⁹Ma i manga lavur nuknuk ta go ra tinata, ma i nuknuk ra balana ba ra varvagai ava go? ³⁰Ma ra angelo i tatike tana: Maria, koko una burut, tago God i gugu muka tam. ³¹Valongore! Una lalau pa ra bul, una kava natum, a tutana, ma una tar ra iangina ba Iesu. ³²Ma na rararang, ma da vatang ia ba Natu i ra Ngala Muka; ma ra Luluai God na tul tar tana ra kiki na king kai tamana David; ³³na kure vatikene ra kuba i Iakob; kana varkurai pa na ga mutu. ³⁴Maria i biti tai ra angelo: Na dave go, tago pa amir la ma ta tutana? ³⁵A angelo i tatike tana: A Takodo na Tulungen na ki tam, ma ra dekdek i ra Ngala Muka na vamaalur u, ma da vatang nam ba una kava boko ba ra tena gomgom, Natu i God. ³⁶Ma gire, niurum Elisabet, ia ra tubuan na vavina, ma di ga vatang ia ma ra biu, ma go i tar lalau pa bula ra bul, a tutana, ma i tar laptikai kana gai. ³⁷Tago pa ta tinata kai God ba na bilua. ³⁸Maria i tatike: Iau go kari iau a tultul kai ra Luluai, da pait ia tagi da kaum tinata. Ma ra angelo i vana kan ia.

Maria i vage pa Elisabet

³⁹Ta nam ra e, Maria i tut, ma i vana lulut ta ra gunan i lualuana ta ra pia na pal kai Iuda; ⁴⁰ma i ruk ta ra kuba i Sakaria ma i vage pa Elisabet. ⁴¹Ba Elisabet

i valongore ra tinata na varvagai kai Maria, a bul i ruarua ra balana; ma Elisabet i buka ma ra Takodo na Tulungen; ⁴²ma i manga tatike dari: U kaka, u ti doan ta diat ra vaden par, ma na doan bula nam una kava boko. ⁴³Ma ia laka iau, upi na i kaugu Luluai na vana piragu? ⁴⁴Ba iau valongore ra nilaim ta ra varvagai, a bul i gugu, ma i ruarua ra balagu. ⁴⁵Ma nina i tar nurnur, i ti doan, tago da pait ot pa nam ra lavur magit ra Luluai i ga tatike tana.

⁴⁶Ma Maria i tatike:

A tulungeagu i pite pa ra Luluai.

⁴⁷A tulungeagu i gugu tai God, kaugu Tena Valaun.

⁴⁸Tago i tar gire ung kana tultul na vavina vakuku; tago papa gori ra lavur taun tarai diat a vatang iau ba iau doan.

⁴⁹Tago nina i dekdek muka, i tar pait kapi ra umana ngala na magit i tagu; ma i gomgom ra iangina.

⁵⁰Ma kana varmari i tadav ra lavur taun tarai mutu, dia ru ia.

⁵¹I ga ve tar ra ongor ma ra limana; i tar re varbaiane diat dia kolakolo ma ra nuknuk i ra bala i diat.

⁵²I tar vairop vue ra umana king, ma i tar vangala ra umana luveana.

⁵³I tar tabar vamaur pa diat dia mulmulum ma ta bo na magit; ma i tar tul vamulmulum vue ra umana tadar.

⁵⁴I tar maravut kana tultul Israel, upi na kodop ra varmari,

⁵⁵(Da i ga tatike tai kada tarai lualua) tadav Abaraam, ma ra lavur bul mur vatikai tana.

⁵⁶Ma Maria i ki pirana da ra utul a gai, ma i talil mulai ta ra kubana.

Elisabet i kava Ioanes ra Tena Baptaiso

⁵⁷Ma ra bung kai Elisabet i vut ba na kakava tana, ma i kava ra bul tutana.

⁵⁸Ma ra lavur talaina ma ra umana niuruna dia valongore ba ra Luluai i tar manga mari ia, ma dia gugu varurung me. ⁵⁹Ba i tar lavutul kana bung, dia vaninara ba diat a poko kikel ra bul, ma dia mainge upi diat a tar ra iang i tamana tana ba Sakaria. ⁶⁰Ma nana i pue, i biti: Koko; a iangina ka Ioanes.

⁶¹Dia biti tana: Pa ta niurum i kap nam ra iang. ⁶²Ma dia tir tamana, dia tutu ia ka, ba ava i mainge da vatang ia. ⁶³Ma i tutu upi ta pal a davai, ma i tumu ia tana dari: A iangina Ioanes. Ma dia kaian par tana. ⁶⁴Ma i tak vuavue ra ngiene, ma i tapala ra karameara, ma i tata muka, i pite pa God. ⁶⁵Ma diat par dia ki maravai, dia burut muka; ma go ra lavur tinata i po vanavana ta ra gunagunan par Iudaia, nina i lualuana. ⁶⁶Ma diat par dia valongore, dia nuknuk vake ta ra bala i diat, dia biti: A mangamangana bul ava go? Tago ra lima i ra Luluai i ga maravut ia.

Sakaria i varvai na propet

⁶⁷Ma tamana, Sakaria, i buka ma ra Takodo na Tulungen, ma i varvai na propet dari:

- 68 Da pite pa ra Luluai, ra God kai Israel; tago i tar tadap ra taraina, ma i tar pait kapi kadia varvalaun.
- 69 Ma i tar vatur ra dekdek i kada varvalaun ta ra kuba i kana tultul David,
- 70 (Da i ga tatike ma ra ngie i kana lavur propet papa ra vunapai ra rakarakan a gunagunan),
- 71 A varvalaun kan kada lavur ebar, ma kan ra lima i diat bula dia milmilikuane dat;
- 72 Upi na vaarike ra varmari tadav kada lavur lualua, ma upi na nuk pa kana gomgom na kunubu;
- 73 Ma kana tinata bula i ga vavalima me tai tama i dat Abaraam.
- 74 Ba na valaun dat kan ra lima i kada lavur ebar, upi dat a toratorom tana, ma koko dat a burut;
- 75 Dat a torom ta ra luaina matana ma ra gomgom, ma ra mangamangana takodo ta kada nilaun par.
- 76 Ma da vatang u natugu, ba u a propet kai ra Ngala Muka; Tago una lualua ta ra Luluai, una mal are kana lavur nga;
- 77 Upi da vamototone kana tarai ta ra varvalaun, ma ta ra punpun vue ai kadia lavur varpiam,
- 78 Ta go ra ngala na varmari kai kada God, a lar marama na vana rikai ta dat i tana.
- 79 Na raro taun diat dia kiki ta ra bobotoi, ma ta ra malur na minat bula, upi na vateten ra kau i dat ta ra nga na malmal.
- 80 Ma ra bul i taiak ra pakana, ma i dekdek vanavana ra tulungeana, ma i kiki ra pupui tuk ta nam ra bung ba na tur rikai tana pire ra tarai Israel.

Maria i kava Iesu

(Mat 1:18-25)

2 ¹Ta nam ra kilala Kaisar Augusto i kure upi da tumu ra iang i ra tarai ta ra rakarakan a gunagunan parika. ²Go ia ra luaina tutumu ma di pait ia ba Kirinio i kure Siria. ³Ma ra tarai par dia vana ta kadia lavur pia na pal upi da tumu ra iang i diat. ⁴Iosep bula i vana marama Nasaret, a pia na pal Galilaia, ura Iudaia ta ra pia na pal kai David, a iangina Beteleem, tago ia ra te ra kuba i David, ma kana vuna tarai kai David bula; ⁵upi da tumu ra iangina, ma ra iang i Maria bula, nina i ga vapopoe bat ia, ma i tanan. ⁶Ba dir ki, i ot ra bung ba na kakava tana. ⁷Ma i kava ra luaina natuna, a tutana, ma i pulu ia ma ra umana mal kai ra kuramana, ma i vadiop ia ta ra dum na nian kai ra vavaguai, tago di tar kor vue dital ta ra pal na vavagil.

A umana tena balabalaure sip ma ra umana angelo

⁸Ta umana tena balabalaure sip dia mono bat kadia kikil na sip ra marum ara ra pui maravai ta nam ra gunan. ⁹Ma ra angelo kai ra Luluai

i tur pa pire diat, ma ra minamar kai ra Luluai i raro kikir diat, ma dia burut muka. ¹⁰A angelo i tatike ta diat: Koko avat a burut, tago iau pot ma ra bo na varvai na gugu muka ba na tadav ra lavur tarai par; ¹¹tago gori di tar kava kavava Tena Valaun, nina ba Kristo, ra Luluai, ta ra pia na pal kai David. ¹²Ma avat a vakilang ia dari: Avat a gire tadav ra kuramana di ga pulu ia ma ra umana mal kai ra kuramana, ma i vava ta ra dum na nian kai ra vavaguai. ¹³Ma mangoro na te ra bala na bakut dia pot vakaian maravut nam ra angelo, dia pite pa God, ma dia tatike:

¹⁴A pite varpa urama muka pire God,

Ma ra malmal ta ra rakarakan a gunagunan parika pire nam ra tarai dia varmaram me.

¹⁵Ba ra umana angelo dia tar vana kan diat urama ra bala na bakut, a umana tena balabalaure sip dia biti: Go dat a vana Beteleem, dat a gire nam ra magit di tar pait ia, a Luluai i tar ve dat i tana. ¹⁶Ma dia vana lulut, dia gire tadav Maria ma Iosep ma ra kuramana, ma i vava ta ra dum na nian kai ra vavaguai. ¹⁷Ba dia gire, dia vaarike ra tinata di ga tatike ure go ra bul. ¹⁸Ma diat par dia valongore, dia kakaian ta ra lavur tinata ra umana tena balabalaure sip dia varvai tana. ¹⁹Ma Maria i kodop vake go ra lavur tinata, ma i nuknuk ia ta ra balana. ²⁰A umana tena balabalaure sip dia talil, dia pite pa God ma dia ru ia ta ra lavur magit dia tar valongore, ma dia tar gire bula, da nina di ga ve diat i tana.

Di vaiang Iesu

²¹Ba i par ra lavutul na bung upi da poko kikir ia, dia vaiang tar ra iangina ba Iesu, da ra angelo i ga vatang tar ia ba pa di ga ti lalau pa ia boko.

Di tul tar Iesu tai ra Luluai

²²Ba i tar par ra lavur bung na varvagogom ure dir, da ra varkurai kai Moses, dir kap ia urama Ierusalem, upi dir a tul tar ia tai ra Luluai, ²³(da di ga tumu ia ta ra varkurai kai ra Luluai: Da vatang ra lavur bul tutana par ba di turpi ma diat, ba ra umana gongom pire ra Luluai), ²⁴ma dir vartabar da ra tinata ta ra varkurai kai ra Luluai ma ra ivu uka, ba ra ivu nat na balu. ²⁵Tika na tutana i ki Ierusalem, a iangina Simeon, a tena takodo, ma ra tena variru bula, ma i kiki ung upi ra varmaram kai ra Israel; ma ra Takodo na Tulungen i ki tana. ²⁶A Takodo na Tulungen i ga vamatotone, ba pa na mat boko, na gire value ra Kristo kai ra Luluai. ²⁷Ma i ruk ma ra Tulungen ta ra pal na vartabar, ma ba dir tulai dir pot ma ra kuramana Iesu, upi dir a pait nina ra mangamangana tana da ra varkurai, ²⁸i puak pa ia, i pite pa God, ma i tatike:

²⁹Luluai, go una pala vue kaum tultul,

Upi na vana ma ra varmaram, da kaum tinata:

³⁰ Tago ra ura kiau na matagu dir tar gire kaum varvalaun,

³¹ Nina u tar mal pa ia ta ra mata i ra lavur vuna tarai par;

³² A kapa upi na vateten ra lavur Tematana, ma upi ra minamar bula kai kaum tarai Israel.

³³ Tamana ma nana dir kaian ta go ra lavur tinata dari ure; ³⁴ ma Simeon i tata vadoane dir, ma i tatike tai nana, Maria: Di ga vaki go ra bul upi mangoro na tarai Israel diat a bura tana, ma mangoro diat a tut rikai tana; ma upi ra vakilang da varpuai tana; ³⁵ maia, ma ra pakat na go ra tulungeam; upi ra lavur ninunuk ta ra bala i ta mangoro na po rikai.

³⁶ Ma tikai bula, ra iangina Ana, a propet, natu i Panuel, ta ra vuna tarai Aser, (go ra vavina i manga tubuan, dir ga ki ma kana tutana ra lavurua na kilala papa ta kadir varbean, ³⁷ ma i ga ua ta ra lavutul na vinun ma a ivat na kilakilala,) ma pa i vana kan ra pal na vartabar, i lolotu, ma i vevavevel, ma i araring a bungbung na keake ma ra bungbung na marum. ³⁸ Ta nam ra pakana bung i ruk, ma i pite pa God, ma i varvai ure ra bul ta diat par dia kiki ung pa ra varvalaun kai Ierusalem.

Dital talil mulai Nasaret

³⁹ Ma ba dital tar pait ot pa ra lavur magit parika da ra varkurai kai ra Luluai, dital talil mulai Galilaia ta kadir pia na pal Nasaret.

⁴⁰ Ma ra bul i ga taiak vanavana ma i ga patuan vanavana bula, ma i ga buka. vanavana ma ra kabinana, ma ra varmari kai God i ga ki tana.

Iesu i ki ta ra pal na vartabar

⁴¹ Ta ra kilakilala par tamana ma nana dir vanavana urama Ierusalem ta ra lukara na bolo lake. ⁴² Ba i tar a vinun ma a ivut kana kilala, dital vana urama, da ra mangamangana i ra lukara; ⁴³ ba dia tar ki vue ra bungbunguna, dia talil, ma ra bul, Iesu, i ki vavakai ka Ierusalem, ma tamana ma nana pa dir nunure; ⁴⁴ dir nuk ia, ba dia varagur ma ra tarai, ma dir vana pa tika na bung; dir tikatikan upi ia pire ra umana niuru i dital ma ra umana talai dital; ⁴⁵ ba dir mama gire upi ia, dir talil mulai Ierusalem, dir tikatikan upi ia. ⁴⁶ Ma ba dir tar tikan pa ra utul a bung, dir na tadav ia ta ra pal na vartabar, dia ki ma ra umana tena vartovo, i valavalongore diat, ma i titir diat; ⁴⁷ ma diat par dia valongore, dia kaian ta kana kabinana ma ta kana tinata bula. ⁴⁸ Ba dir gire tadav ia, dir kaian, ma nana i tatike tana: Natugu, dave u tar pait ia dari ta mimir? Amir ma tamam, amir tar tikatikan up u, ma i tar tabun ra bala i mimir tam. ⁴⁹ Ma i tatike ta dir: Amur tikatikan upi iau dave? Pa amur nunure vang ba i topa iau, ba ina balaguan ta ra papalum kai Tamagu? ⁵⁰ Ma pa dir matoto ta go kana tinata. ⁵¹ Ma dital irop, dital vana Nasaret, ma i toratorom ta dir; ma nana i kodop vake go ra lavur tinata ta ra balana.

⁵² Iesu i kabinana vanavana, ma i taiak vanavana, ma ra varmari kai God ma kai ra tarai bula i ngala vanavana pirana.

Ioanes ra Tena Baptaiso i varvai
(*Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Ioa 1:19-28*)

3 ¹Ba Kaisar Tiberio i tar varkurai a vinun ma a ilima na kilala, ma Pontio Pilato i tena varkurai na gunan aro Iudaia, ma Erodes i luluai aro Galilaia, ma turana Pilipo i luluai ta ra gunagunan Ituraia ma Trakoniti, ma Lisanio ia ra luluai Abilene, ²ma ba Anas ma Kaiapas dir ra ura tena tinabar lualua, a tinata kai God i tadav Ioanes, natu i Sakaria ara ra bil. ³Ma i vana ta ra gunagunan par maravai Iordan, i varvarvai ta ra baptaiso na nukpuku upi ra punpun vue ai ra lavur varpiam, ⁴da di ga tumu ia ta ra buk na tinata kai Iesaia ra propet, dari:

“A nilai tikai i oraoro ara ra bil ba:

Avat a mal are ra nga kai ra Luluai,

Avat a pait kodo kana lavur nga.

⁵Da punang ra lavur male par,

Ma da ap ra lavur lualuana par,

A magit i gegagege na takodo,

Ma nina i tung pitipit na tamataman;

⁶Ma ra lavur tarai ta ra rakarakan a gunagunan parika diat a gire ra varvalaun kai God.”

⁷I tatike dari tai ra lavur kor dia vanavana tadav ia upi na baptaiso diat: Avat a umana bul mur ta ra umana vui, to ia i ga vaale avat upi avat a lop kan ra kankan namur? ⁸Avat a vuai ra vuai vavat ba na topa ra nukpuku, ma koko avat a nuk ia ta ra bala i vavat dari: Ave tamana ma Abaraam; tago iau tatike ta vavat ba, God na vangala ra umana bul mur tai Abaraam ta go ra lavur vat. ⁹Ma go muka di tar vung ra pem pire ra lavur vuna davai, ma ra davai par, ba pa i vuai ra bo na vuaina, da mut vue, ma da vue ta ra iap. ¹⁰Ma ra kor na tarai dia tir ia: Ava avet a pait ia? ¹¹Ma i tatike ta diat: Nina ba kana ra ivu olovoi, na tul tar ta tikai tai nina ba pa kana ta na; damana bula ra magit na nian. ¹²Ma ta umana tena balabalaure totokom dia pot upi ra baptaiso, ma dia biti tana: Tena Vartovo, ava avet a pait ia? ¹³Ma i tatike ta diat: Koko avat a.vaongo ure ra totokom upi na ngala tai nina di ga kure tar ia ta vavat. ¹⁴Ma ra umana tena vinarubu dia tir ia: Ma avet, ava avet a pait ia? Ma i biti ta diat: Koko avat a vakaina ta tikai; koko avat a vartakun vavaongo; avat a lagar ta kavava vapuak.

¹⁵Ma tago ra tarai dia nuknuk ung pa ra Kristo, ma ra tarai par dia nununuk ta ra bala i diat ure Ioanes, ba ia ra Kristo bar, ¹⁶Ioanes i tatike ta diat par: Iau baptaiso avat ma ra tava ka, ma tikai na murmur boko, i dekdek ta mimir, ma iau, pa iau ko upi ina pala ra kuara na pal a kauna, nina na baptaiso avat ma ra Takodo na Tulungen, ma ra iap. ¹⁷Ma i vatur kana vuavue vit, ma na vagomgom muka kana vuvuvung na vit, ma na

vung varurue ra vit ta kana pal na vuvuvung ma na tun vue ra palina ma ra iap ba pa da pun ia muka.

¹⁸Ma mangoro bula ra tinata na vargat i varve ra bo na varvai me ta diat. ¹⁹Ma tago i pit Erodes ra luluai ure Erodiyas, ra taulai kai turana, ma ure ra lavur varpian i ga pait ia, ²⁰Erodes i varuk Ioanes ta ra pal na banubat ma i ga vot mule kana mangamangana me.

Ioanes i baptaiso Iesu
(*Mat 3:13-17; Mar 1:9-11*)

²¹Ba di tar baptaiso ra tarai par, di tar baptaiso Iesu bula, ma ba i araring, a bakut i taprei, ²²ma ra Takodo na Tulungen i vana ba taun ia, ma i vung ra pal a pakana da ra uka, ma ra nilai tikai i arikai marama ra bala na bakut dari: U natugu, a bul na vakak, iau gugu muka tam.

Ra niluluk na vuna tarai kai Iesu
(*Mat 1:1-17*)

²³Ba Iesu i tur pa ra vartovo, i ga laun vue ra utul a vinun na kilakilala bar, ma ia natu i Iosep (di biti ka damana) natu i Eli, ²⁴natu i Matat, natu i Levi, natu i Melki, natu i Iana, natu i Iosep, ²⁵natu i Matatio, natu i Amos, natu i Naum, natu i Esli, natu i Nagai, ²⁶natu i Mat, natu i Matatio, natu i Semei, natu i Iosek, natu i Ioda, ²⁷natu i Ioanan, natu i Resa, natu i Serubabel, natu i Salatiel, natu i Neri, ²⁸natu i Melki, natu i Adi, natu i Kosam, natu i Elmadam, natu i Er, ²⁹natu i Iosua, natu i Elieser, natu i Iorim, natu i Matat, natu i Levi, ³⁰natu i Simeon, natu i Iuda, natu i Iosep, natu i Ionam, natu i Eliakim, ³¹natu i Melea, natu i Mena, natu i Matata, natu i Natan, natu i David, ³²natu i Iese, natu i Obed, natu i Boas, natu i Sala, natu i Nason, ³³natu i Aminadab, natu i Admin, natu i Ami, natu i Esrom, natu i Pares, natu i Iuda, ³⁴natu i Iakob, natu i Isak, natu i Abaraam, natu i Tara, natu i Nakor, ³⁵natu i Seruk, natu i Raga, natu i Pelek, natu i Eber, natu i Sala, ³⁶natu i Kainan, natu i Apakad, natu i Sem, natu i Noa, natu i Lamek, ³⁷natu i Matusala, natu i Enok, natu i Iared, natu i Maleleel, natu i Kainan, ³⁸natu i Enos, natu i Set, natu i Adam, natu i God.

Satan i valar Iesu
(*Mat 4:1-11; Mar 1:12-13*)

4 ¹Iesu i buka ma ra Takodo na Tulungen, ma i talil maro ra Iordan, ma ra Tulungen i agure ura ra bil, ²i ki tana a ivat na vinun na bung, ma Satan i valavalam ia. Pa i en ta magit ta nam ra lavur bung; ma ba dia tar par, i mulmulum muka. ³Ma Satan i tatike tana: Ba u natu i God, una kure go ra vat upi na gem. ⁴Iesu i biti tana: Di ga tumu ia ba: “A tarai pa dia laun ta ra kinanang na gem uka.” ⁵Ma i agure urama, i

ve tar tana ra lavur kiki na varkurai ta ra rakarakan a gunagunan parika ta ra ik a ngungu pakana bung uka. ⁶Ma Satan i tatike tana: Ina tabar iu ma go ra varkurai parika ma ra minamar bula tana, tago di ga tul tar ia tagu, ma ina tabar nina me ba iau mainge. ⁷Ona una lotu tagu, kaum parika. ⁸Iesu i biti tana: Di ga tumu ia: “Una lotu tadav ra Luluai kaum God, ma una torom tana ka.” ⁹Ma i agure urama Jerusalem, ma i vaki ia liu ta ra bur na pal na vartabar, ma i biti tana: Ba u natu i God, una pil ba mamati; ¹⁰tago di ga tumu ia:

“Na tul tar kana umana angelo tam, diat a balaure u. ¹¹Ma go bula: “Diat a puak vatur u ma ra lima i diat, kan una tuke ra kaum ta ra vat.”

¹²Iesu i tatike tana: Di ga tatike: “Koko una valar ra tuluai kaum God.”

¹³Ba Satan i tar valam ia ma ra lavur varilam parika i vana papa kan ia.

Iesu i tur pa kana papalum aro Galilaia

(Mat 4:12-17; Mar 1:14-15)

¹⁴Iesu i talil ma ra dekdek i ra Tulungen urama Galilaia, ma i rarang vanavana ta ra lavur gunagunan. ¹⁵Ma i vartovo ta kadia lavur pal na lotu, ma diat par dia pite pa ia.

Di okole vue Iesu aro Nasaret

(Mat 13:53-58; Mar 6:1-6)

¹⁶Ma i pot Nasaret, nam i ga tavua tana; i ruk ta ra pal na lotu ta ra Bung Sabat, da kana mangamangana iat, ma i tur upi na luluk. ¹⁷Ma di tul tar tana ra buk kai ra propet Iesaia. Ma i pelegi ra buk, ma i na tadav ra pakana di ga tumu ia tana dari:

¹⁸“A Tulungea i ra Luluai i ki tagu,

Tago i tar tap iau upi ina varve ra bo na varvai tadav ra lavur luveana;

I tar tulue iau upi ina varvai dari: Da papa vue diat di ga banubat diat,

Ma ra lavur pula diat a nana mulai;

Upi ina pala vue diat dia dala,

¹⁹Ma upi ina varvai ure ra e na varvalaun kai ra Luluai.”

²⁰Ma i paum ra buk, i tul tar ia mulai tai ra tultul, ma i ki ra pia, ma ra tarai par ta ra pal na lotu dia bobobe. ²¹Ma i tatike ta diat: Gori di tar pait ot pa go ra tutumu ta ra talinga i vavat. ²²Ma dia mulaot par tana, ma dia kaian ta ra ko na tinata i tatike; ma dia titir ure ba: Go laka natu i Iosep? ²³Ma i tatike ta diat: Kan avat a tatike go ra tinata valavalar tagu: Tena valagar, una valagar iu mulai; nam par ave valongore ba u ga pait ia arama Kapernaum, una pait ia bula ati ta kaum gunan iat. ²⁴Ma i biti:

A dovot go iau tatike ta vavat: Pa ta propet ba di ru ia ta kana gunan. ²⁵A dovot go iau tatike ta vavat ba: Mangoro na ua na vavina dia ga ki Israel ta ra kilala i Elias, ba di babat ra lavur bakut a utul a kilala ma ra laptikai na gai, ma ra ngala na mulmulum i tup ra gunagunan parika; ²⁶ma pa di ga tulue Elias tadav diat, tadav uka ra ua na vavina ta ra pia na pal Sarepta ta ra gunan Sidon. ²⁷Ma mangoro na vukavuka dia ga ki Israel ta ra kilala kai Elisa ra propet, ma pa di vagongom ta na ta diat, ia kaka Naaman a te Siria. ²⁸Ma diat par dia ki ra pal na lotu, dia kankan ba dia valongore go ra lavur tinata; ²⁹ma dia tut, ma dia okole vue kan kadia pia na pal, ma dia ben ia ta ra papar a tavarat ta nam ra luana di ga pait kadia pia na pal tana, upi diat a vue valilie vaba ia. ³⁰Ma i vana ka livuan kan diat.

Ra tutana ba ra tabaran i ovai tana

(Mar 1:21-28)

³¹Ma i vana Kapernaum, a pia na pal Galilaia. Ma i tovo diat ta ra Bung Sabat ³²ma dia kaian ta kana vartovo, tago kana tinata i dekdek. ³³Tika na tutana ta ra pal na lotu, a dur na tabaran i ovai tana, ma i oraoro mat dari: ³⁴Dor dave ma u, u Iesu a te Nasaret? U tar vut laka upi una ubu vue avet? Iau nunure u, u a Tena Gomgom kai God. ³⁵Iesu i bor bat ia, i biti: Una ki mut, ma una irop kan ia. Ba ra tabaran i tar pul vabura vue uro ra pia livuan ta diat, i irop kan ia, ma pa i ga vakaina. ³⁶Ma i tup diat par ra bunurut, ma dia titir vargilians diat dari: A tinata ava go? Tago i kure vadekdek ra umana dur na tabaran, ma i tulue diat ma dia irop uka. ³⁷Ma ra varvai ure i vana vurvurbit ta ra lavur gunagunan.

Iesu i valagar pa mangoro na minait

(Mat 8:14-17; Mar 1:29-34)

³⁸Ma i tut, i vana kan ra pal na lotu, i ruk ta ra kuba i Simon. Ma nimu i Simon i tup ia muka ra malamalapang, ma dia lul ia ure. ³⁹I tur pa pirana, ma i tugal ra malamalapang, ma i oton muka; ma i tut, ma i kudakudar ta diat.

⁴⁰Ba ra keake i vana ba, diat par ba ra umana niuru i diat dia mait ma ra. lavur mangamangana minait, dia kap diat pirana, ma i vung ra ura limana ta diat par, ma i valagar diat parika. ⁴¹Ma ra umana tabaran dia irop kan ra mangoro, ma dia oro dari: U Natu i God. Ma i bor bat diat, pa i nur tar diat upi diat a tata, tago dia nunure ba ia ra Kristo.

Iesu i varvai ta ra lavur pal na lotu Galilaia

(Mar 1:35-39)

⁴²Ba i tar keake, i irop, ma i vana ta ra pakana pui, ma ra kor na tarai dia tikan mur ia, ma dia tadav ia upi diat a tugal vake, pi koko na

vana kan diat. ⁴³Ma i biti ta diat: Ina varve ra lavur bo na varvai ure ra varkurai kai God ta ra lavur enana pia na pal bula; ure go di ga tulue iau. ⁴⁴Ma i varvai ta ra lavur pal na lotu Galilaia.

Iesu i oro pa ra umana bul vartovo

(Mat 4:18-22; Mar 1:16-20)

5 ¹Ba ra tarai dia kor varkamkamir bat ia, ma dia valongore ra tinata kai God tana, i turtur ra valian ta ra tava kikil Genesaret; ²ma i gire ra ura mon dir boko maravai ra valian, a umana tena vinoara dia ga vana kan dir, dia puk kadia umana ubene. ³Ma i koa tai tikai ta dir ra ura mon, nina kai Simon, ma i biti ba da ule ukara ra ik kan ra valian. Ma i kiki tana, i tovo ra kor na tarai. ⁴Ba i tar par kana tinata, i tatike tai Simon: Avat a vana ukara ra lamanana ma avat a vung kavava umana ubene upi ta en. ⁵Simon i biti tana: Tena Vartovo, ave tar ongor vatikai ra marum, ma pa ave voare pa ta ikilik; ia kaka, ta go kaum tinata ka ina vung mule ra umana ubene. ⁶Ba dia tar vung ia, dia voare pa mangoro, na en tuna, ma kadia umana ubene i tarada; ⁷ma dia kaluve ra umana talai diat tai ta ra mon upi diat a maravut. Ma dia tadav diat, ma dia vabuka ra ura mon parika, ma dir to na dudu. ⁸Ba Simon Petero i gire, i va timtimum maravai ta ra ura malmalikun na kak i Iesu, ma i biti: Luluai, una vana kan iau, tago iau a tena varpiam. ⁹Tago i kaian, ma diat bula dia ki me, ta nam ra gogor na en ta, dia tar voare pa ia; ¹⁰damana bula Iakobo ma Ioanes, a ura natu i Sebedaio, dital varbete ma Simon. Iesu i biti tai Simon: Koko una burut; papa gori una voare pa ra tarai. ¹¹Ba dia tar value vaur ra ura mon, dia vana kan kadiat parika, ma dia mur ia.

Iesu i vagomgom ra vukavuka

(Mat 8:1-4; Mar 1:40-45)

¹²Ba i ki tai tika na pia na pal, tika na tutana ba ra vukavuka i vartamtabirit tana, i ki tana; ba i gire Iesu, i va timtimum pirana, ma i lul ia dari: Luluai, ba u mainge una vagomgom iau, una pait ia ka. ¹³Ma i tulue ra limana, ma i tatike: Iau mainge; una gomgom uka. Ma ra vukavuka i par lulut kan.ia. ¹⁴Ma i tugal ia ba koko na ve ta tikai: Una vana, una ve pa iu tai ra tena tinabar, ma una tul tar nam ra magit Moses i ga vatang upi ia, ure kaum varvagomgom upi ra vakilang ta diat. ¹⁵A varvai ure go i manga po uraure; ma mangoro na kor na tarai dia vana varurung upi diat a valongore, ma upi da valagar kadia lavur minait. ¹⁶Ma i vana irai ra pupui, i araring.

Iesu i valagar ra kakak

(Mat 9:1-8; Mar 2:1-12)

¹⁷Ma ta tikai ta nam ra umana bung i varvartovo, ma ta ra umana Parisaio ma ta ra umana tena vartovo ta ra varkurai dia ki pirana, dia

tar vut maro ra gunagunan parika Galilaia, ma Iudaia, ma Jerusalem ma ra dekdek i ra Luluai i ki tana upi na valavalagar. ¹⁸Ma ra tarai dia puak pa ra vava ma tikai ra tutana i kakak i va tana, ma dia mainge upi diat a ruk me, upi diat a vadiop ia pirana. ¹⁹Ba dia mama ruk me, tago ra kor na tarai, dia kao urama ra ul a pal, dia tatik ia, ma dia valure vaba ia ma ra vava livuan, ta ra mata i Iesu. ²⁰Ba i gire kadia nurnur, i tatike: To An, di tar re vue kaum lavur varpam. ²¹Ma ra umana tena tutumu ma ra umana Parisaio dia nununuk, ma dia biti: To ia go i varvul? To ia na re vue ra lavur varpam, ia kaka God? ²²Iesu i nunure ra nuknuk i diat, ma i tir diat: Ava nam ava nuknuk ia ta ra bala i vavat? ²³Nuve pa i dekdek? Ba da tatike: Di tar re vue kaum lavur varpam ba dari: Una tut, una vana ka? ²⁴Ma upi avat a nunure ba Natu i ra tutana i rere vue ra lavur varpam ati ra pia (i tatike tai nina i mait ma ra kakak): Iau tatike tam: Una tut, una puak pa kaum vava, ma una vana ra kubam. ²⁵Ma i tut vuavuai ta ra mata i diat par, i puak pa nam i ga vava tana, ma i vana ra kubana, ma i pite vanavana pa God. ²⁶Ma dia manga kaian par tana, ma dia pite pa God, ma i tup diat ra bunurut, dia tatike: Gori da tar gire ra lavur enana magit.

Iesu i oro pa Levi
(*Mat 9:9-13; Mar 2:13-17*)

²⁷Ba i par go ra lavur magit i vana ma i gire tadav ra tena balabalaure totokom, a iangina Levi, i kiki ta ra pal na totokom, ma i biti tana: Una mur iau. ²⁸Ma i tut kan kana lavur magit parika, ma i mur ia. ²⁹Ma Levi i mal pa ra ngala na lukara ure ta ra kubana; ma mangoro muka na tena balabalaure totokom dia ki me ta ra nian. ³⁰A umana Parisaio, ma kadia umana tena tutumu, dia tata mukumuk ure kana tarai na vartovo, dia biti: Dave ava ian ma ava momo varurung ma ra umana tena balabalaure totokom ma ra umana tena varpam? ³¹Iesu i biti ta diat: Diat dia laun pa dia kaina upi ra tena valagar, diat ika dia mait. ³²Pa iau pot upi ina oro pa ra lavur tena takodo, ia kaka ra lavur tena varpam iat, ta ra nukpuku.

A tinir ure ra vinevel
(*Mat 9:14-17; Mar 2:18-22*)

³³Ma dia tatike tana: A tarai na vartovo kai Ioanes dia vala vevel, ma dia vala araring; damana bula diat kai ra lavur Parisaio; ma kaum dia iaian ma dia momamomo. ³⁴Iesu i tatike ta diat: A umana talai ra taulai kalama diat a vevel dave ba ra taulai kalama i ki boko pire diat? ³⁵A kilala na vut boko ba di tar tak vue ra taulai kalama kan diat; ta nam ra kilala diat a vevel muka. ³⁶Ma i tatike bula ra tinata valavalalar ta diat: Pa ta i arik kutu vue ta ik kan ra kalamana mal upi na ingit tar ia ta ra maulana mal; kan na arik vakaina ra kalamana, ma ra pakana kalamana

pa na topa bula ra maulana. ³⁷Ma pa ta i lolonge tar ra kalamana vain ta ra maulana paura, kan ra kalamana vain na rada ra paura, ma na talingir, ma ra paura bula na kaina. ³⁸Da lolonge tar ra kalamana vain ta ra kalamana paura. ³⁹Pa ta tutana ba i tar mome ra maulana vain, na mainge ra kalamana; tago na biti: A maulana iat i boina.

A tinir ure ra Bung Sabat

(Mat 12:1-8; Mar 2:23-28)

6 ¹Ba i vanavana alalu ta ra uma na kon ta ra Bung Sabat, kana tarai na vartovo dia doko pa ta umana vo na kon, dia gigie ma ra lima i diat, ma dia en ia. ²Ta ra umana Parisaio dia tatike tana: Dave ava pait nam ba pa i ko ta ra Bung Sabat? ³Iesu i tatike ta diat: Pa ava luk boko vang nam David i ga pait ia ba i mulmulum, ma diat bula dia ga varagur me? ⁴Ba i ga ruk ta ra pal kai God, i tak pa ra gem na ginigira, i iaian tana, ma i tabar diat bula dia varagur me; nina i tabu ba da en ia, adiat ika ra umana tena tinabar. ⁵Ma i biti ta diat: Natu i ra tutana ia ra luluai i ra Bung Sabat.

Ra tutana i li ra limana

(Mat 12:9-14; Mar 3:1-6)

⁶Tai tikai bula ra Bung Sabat, i ruk ta ra pal na lotu ma i vartovo; ma tika na tutana i ki tana, i li ra limana tuna. ⁷Ma ra umana tena tutumu ma ra umana Parisaio dia kiki ue pa ia ba na valagar bar ta ra Bung Sabat, ba pata, upi diat a takun ia me. ⁸Ma i nunure ra nuknuk i diat, ma i tatike tai ra tutana i li ra limana: Una tut, una tur rikai abara livuan. Ma i tut, ma i tur rikai. ⁹Iesu i tatike ta diat: Iau tir avat: I takodo ta ra Bung Sabat, ba da pait ra boina ba da pait ra varpiam? Upi da varvalaun ba upi da vardodoko? ¹⁰Ma i bobobe vurbingitane diat par, ma i tatike tai nina i li ra limana: Una tulue ra limam; ma i tulue, ma ra limana i ung mulai. ¹¹Ma dia buka ma ra mangamangana lunga; ma dia tata guvai, ba ava diat a pait ia tai Iesu.

Iesu i pilak pa ra vinun ma a ivut na apostolo

(Mat 10:1-4; Mar 3:13-19)

¹²Ta nam ra e i tutua urama ra luana upi na araring, ma ra marum par i ki vatikai ta ra niaring tadav God. ¹³Ba i tar keake i oro pa kana tarai na vartovo, ma i pilak pa ra vinun ma a ivut ta diat, ma i vatang tar diat ba ra umana apostolo: ¹⁴Simon, i vatang tar ra iangina bula ba Petero, ma Andreas, dir turana, Iakobo ma Ioanes, Pilipo ma Batolomaio. ¹⁵Mataio ma Tomas, Iakobo, natu i Alpaio ma Simon, di vatang ia ba ra Lup Vararak, ¹⁶Iudas, natu i Iakobo, ma Iudas Iskariot, a tena vavagu.

Iesu i tovo ra tarai ma i valagar diat

(Mat 4:23-25)

¹⁷Ma dia irop varurung me, ma dia tur ta ra pakana gunan i tamataman, ma mangoro kana tarai na vartovo, ma mangoro na tarai maro Iudaia parika ma Ierusalem, ma ra valvalian Tiro ma Sidon, ¹⁸dia vut upi diat a valongore, ma upi da valagar pa kadia lavur minait; ma di valagar pa diat par dia kaina ma ra umana tabaran. ¹⁹Ma ra kor na tarai par dia mainge ba diat a bili ia; tago ra dekdek i vana rikai tana, ma i valagar diat par.

A gugu ma ra niligur

(Mat 5:1-12)

²⁰Ma i bobobe kana tarai na vartovo, ma i tatike: Avat a lavur luveana, ava ti doan, tago kavavat boko ra varkurai kai God! ²¹Avat ava mulmulum gori, ava ti doan; tago avat a maur boko. Avat ava tangi gori, ava ti doan; tago avat a nongon boko! ²²Ava ti doan ba ra tarai dia milmilikuane avat, ma ba dia turtur irai kan avat, ma ba dia kaba avat, ma ba dia vul ra iang i vavat da ra kaina ta, ure ra iangigu parika! ²³Avat a ga ta nam ra bung, ma avat a pil ma ra gugu, tago na ngala kavava vapuak arama ra bala na bakut; tago kadia tarai lualua dia ga pait ia bula damana tai ra lavur propet. ²⁴Na kaina ta vavat ava uviana, tago ava tar kale pa kavava gugu! ²⁵Na kaina ta vavat ava ti maur gori, avat a mulmulum boko! Na kaina ta vavat ava nonganongon gori, tago avat a tabun, ma avat a tangi boko! ²⁶Na kaina ta vavat ba ra tarai par dia pite pa avat! Tago damana bula kadia tarai lualua dia ga pait ia tai ra lavur propet vavaongo.

A varmari pire ra umana ebar

(Mat 5:38-48; 7:12a)

²⁷Iau tatike ta vavat ava valavalongor: Avat a mari kavava lavur ebar, avat a pait ra boina ta diat dia milikuane avat. ²⁸Avat a tata vadoane diat dia vul avat, ma avat a araring ure diat dia vakaina avat. ²⁹Ma nina i par tika na pagupagu na ngiem, una tul tar ta ra tikai bula; koko u muie vake kaum kolot tai nina i ra pa kaum olovoi bula. ³⁰Una tabar diat par dia lul u, ma koko u titir upi kaum vurvur magit tai nina i tar tak pa ia. ³¹Ma ra magit par ava mainge ba ra tarai diat a pait ia ta vavat, avat bula avat a papait ia ta diat. ³²Ba ava mari diat ika dia mari avat, ta ra ava da pite pa avat? Tago ra lavur tena varpiam dia mari vargilgiliane diat bula. ³³Ba ava pait ra boina tadav diat ika dia pait ra boina ta vavat ta ra ava da pite pa avat? A umana tena varpiam bula dia papait damana. ³⁴Ma ona dia kail i avat, ma ava kapupi diat ba diat a bali ia mulai, ta ra ava da pite pa

avat? A umana tena varpam bula dia ongo ta ra tarai na varpam upi ra balbali mulai. ³⁵Avat a mari kavava umana ebar; avat a pait ra boina ta diat; avat a ongo ba dia kail i avat, avat a nurnur uka; ma kavava vapuak na ngala, ma avat a umana natu i ra Ngala Muka; tago i mari diat bula pa dia pite pa ia, ma ra lavur tena varpam. ³⁶Avat a varmari, da Tama i vavat i varmari.

Koko ava varkurai

(Mat 7:1-5)

³⁷Koko ava varkurai, ma pa da kure avat; koko ava vartakun, ma pa da takun avat; avat a papapala vue, ma da pala vue avat; ³⁸avat a vartabar, ma da tabar avat ma ra bo na valavalar, da taun tar ia tana, da guaguan ia, ma na buka lake ta ra bala i vavat. Tago nam ra valavalar ava valavalar me, da valar balbali mulai me ta vavat.

³⁹Ma i tatike bula ra tinata valavalar ta diat dari: A pula na ben davatane ra pula? Pa dir a bura par vang ta ra tung? ⁴⁰A tutana na vartovo pa i ngala ta dir ma kana tena vartovo; ma nina i tar ot kana vartovo, nam na vardada ka ma kana tena vartovo. ⁴¹Dave u gire ra mumut ik ta ra kiau na mata i turam, ma pa u nuk pa ra pakana davai ta ta ra kiau na matam iat? ⁴²Ma una tatike dave tai turam ba: Turagu, ina tikir vue nam ra mumut ik ta ra kiau na matam, ma pa u gire nam ra pakana davai ta ta ra kiau na matam iat? U vaongo, una ele value vue nam ra davai ta ta ra kiau na matam, ma una nana bulu, upi una tikir vue ra mumut ik ta ra kiau na mata i turam.

A davai ma ra vuaina tana

(Mat 7:16-20; 12:33-35)

⁴³Pa ta bo na davai ba na kaina ra vuaina; ma pa ta kaina davai ba na boina ra vuaina. ⁴⁴Da vakilang ra davai par ta ra vuai diat. Tago a tarai pa dia git pa ra lovo ta ra kait, ba ra vuai na vain ta ra davai vakuku. ⁴⁵A bo na tutana i vaarike ra bo na magit ta ra bo na vuvuvung ta ra balana; ma ra kaina tutana i vaarike ra kaina magit ta ra kaina vuvuvung; tago ra ngiene i tatike nam ra balana i buka me.

A ura tena pait pal

(Mat 7:24-27)

⁴⁶Dave ava vatang iau ba: Luluai, Luluai, ma pa ava pait nam ra lavur magit iau tatike? ⁴⁷Nina i tadav iau, ma i valongore kaugu tinata, ma i torom tana, ina ve tar ia ta vavat nam ra magit ba dir a vardada me: ⁴⁸dir a vardada ma ra tutana i pait ra pal, i kalie ura iat, i page ta ra ul a vat; ma ba ra lovon i ngala, a polo i alir tar ta ra pal ma i mama vamaliara, tago di ga page bulu ia. ⁴⁹Ma ia nam i valongore ma pa i

torom tana, dir a vardada ma ra tutana i pait ra pal ta ra pia ruprup, ma ra lovon i alir tar tana, ma i tarip vuavuai, ma ra tinarip kai nam ra pal i ngala muka.

Iesu i valagar ra tultul kai tika na luluai na vinarubu, a te Rom

(Mat 8:5-13)

7 ¹Ba i tar tatike vapar vue go ra lavur tinata ta ra talinga i ra tarai, i olo Kapernaum.

²Ma ra tultul kai tika na luluai na vinarubu i mait, i to na mat; ma kana luluai i mari ia. ³Ba i valongore ure Iesu, i tulue ta ra umana patuana Iudaia tadav ia upi diat a lul ia ba na vana ma na valagar kana tultul. ⁴Ba dia pot pire Iesu, dia lul vovo pa ia dari: I topa ia ba una pait go ure; ⁵tago i mari kaveve vuna tarai, ma ia kaka i ga pait kaveve pal na lotu. ⁶Ma Iesu i mur diat. Ba i maravai ra pal, a luluai na vinarubu i tulue ta ra umana talaina tadav ia ma ra tinata dari: Luluai, koko u balaguan tana, tago pa iau ko upi una ruk ra kubagu, ⁷ma pa iau ga nuk ia ba iau ko upi ina tadav u; una tatike ke ta tinata ma kaugu tultul na lagar. ⁸Tago iau a tutana bula, nina iau ki ra vavai ra varkurai, ma di ga tul tar ra varkurai tagu ure ta tarai na vinarubu; ba iau tatike tai tikai: Una vana, i vana ka; ma tai ta ra tikai: Una mai, i vut uka; ma tai kaugu tultul: Una pait go, i pait ia ka. ⁹Ba Iesu i valongore go ra tinata, i kaian tana, ma i tur tapuku, ma i tatike tai ra tarai dia mur ia: Iau tatike ta vavat, pa iau ga na tadav ra nurnur pire ra tarai Israel i ngala dari. ¹⁰Ma diat di ga tulue diat, dia talil tadav ra pal, ma dia gire ra tultul i tar lagar.

Iesu i vatut pa mule natu i ra ua na vavina

¹¹Pa i vavuan namur, i olo ta ra pia na pal Nain, kana tarai na vartovo ma ra kor na tarai bula dia varagur me. ¹²Ba i maravai ra mataniolo ta ra pia na pal, dia kip voe ra minat i tikai, a kopono ko natu i ra ua na vavina, ma mangoro na tarai mara ra pia na pal dia varagur me. ¹³Ba ra Luluai i gire ra vavina, i mari ia, ma i tatike tana: Koko una tangi. ¹⁴Ma i vana maravai, i bili ra po na kurit; ma diat dia puak ia dia turtur uka. Ma i tatike: U, a barmana, iau tatike tam ba, una tut! ¹⁵Ma nam i ga tar mat, i ki, ma i tata. Ma i tul tar ia tai nana. ¹⁶Ma ra tarai dia burut par, ma dia pite pa God, dia tatike: A ngala na propet i tar vana rikai pire dat; ma God i tar tadav ra taraina. ¹⁷Ma go ra varvai ure i vana uraure Iudaia parika ma ra gunagunan par dia tur kikulane.

A tarai na vartovo kai Ioanes ra Tena Baptaiso

(Mat 11:2-19)

¹⁸A tarai na vartovo kai Ioanes dia ve Ioanes ta go ra lavur magit par. ¹⁹Ma Ioanes i oro pa ra ivu tutana ta kana tarai na vartovo, ma i tulue

dir tadav ra Luluai upi dir a tir ia: U nina laka ba na vut, ba kan avet a nuknuk ung upi ta ra tikai boko? ²⁰Ba dir tar vut pirana, dir tatike: Ioanes, ra Tena Baptaiso, i tulue amir, ba amir a tir u ba: U nina laka ba na vut, ba kan avet a nuknuk ung upi ta ra tikai boko? ²¹Ta nam ra pakana bung i valagar mangoro kan kadia lavur ngunungut ma ra lavur minait, ma kan ra lavur tabaran, ma i vanana pa mangoro na pula. ²²Ma i biti ta dir: Amur a vana mulai, amur a ve Ioanes ta go ra lavur magit amur tar gire, ma amur tar valongore bula: Ba ra umana pula dia nana mulai, a umana vukavuka dia gomgom mulai, a umana vaut dia valongor, di valaun mule ra umana minat, ma di ve ra bo na varvai ta diat ra lavur luveana. ²³Ma i ti doan muka nina ba pa i tutukai ure ta magit i tagu.

²⁴Ba ra ura tultul kai Ioanes dir tar vana, i tatike tai ra kor na tarai ure Ioanes dari: Ava ga vana uria ra pui upi avat a gire ra ava? A vuvur bar i malmaliara ta ra vuvu? ²⁵Ava ga vana upi avat a gire ra ava? A tutana bar i mong ma ra mal kumau? Diat dia mong ma ra ngatngat na mal, ma dia doan ma ra lavur bobo na magit, dia ki ra kubakuba i ra umana king. ²⁶Ava ga vana upi avat a gire ra ava? A propet laka? Maia, iau tatike ta vavat, a ngala iat muka ta diat ra lavur propet. ²⁷Ia go di ga tutumu ure dari:

“Iau tulue kaugu tultul na lua tam,
Na mal are kaum nga na lua tam.”

²⁸Iau tatike ta vavat: Ta diat par ra vaden dia ga kava diat, pa ta i ngala ta diat ma Ioanes, ma nina i ikilik ta ra varkurai kai God, i ngala ta dir. ²⁹Ma ra tarai par ba dia valongore, ma ra umana tena balabalaure totokom bula, dia mulaot tai God, tago di ga baptaiso diat ma ra baptaiso kai Ioanes. ³⁰Ma ra lavur Parisaio ma ra umana melemuna ta ra varkurai dia vue ra vartovo kai God, ma pa dia baptaiso tana. ³¹Ava bar ina valarue ra tarai me ta go ra taun tarai? Dia vardada ma ra ava? ³²Dia vardada ma ra umana bul dia oraoro vargil dari: Ave tar vuvu ra dedede, ma pa ava malagene tana, ave tar kukula ma ra tinangi ma pa ava tangi maravut. ³³Tago Ioanes ra Tena Baptaiso i ga vut ma pa i ga enen ra gem, ma pa i ga momome ra vain; ma ava tatike ure ba: A tabaran i ovai tana. ³⁴Natu i ra tutana i ga vut, ma i ga ian ma i ga momo, ma ava tatike: Go ra tutana a lup nian, ma a lup mome vain bula, ma ra talai ra lavur tena balabalaure totokom, ma ra lavur tena varpiam bula. ³⁵Ia kaka, a minatoto i po boabo ta ra lavur natuna.

Iesu i ki ta ra kuba i Simon ra Parisaio

³⁶Tika na Parisaio i ting pa ia upi dir a ian me. Ma i ruk ra kuba i ra Parisaio ma i ki ta ra nian. ³⁷Ma tika na vavina ta nam ra pia na pal, a tena varpiam, i nunure ba Iesu i ki ta ra nian ta ra kuba i ra Parisaio, ma

i ruk ma ra pal a tava na varku. ³⁸Ma i tur namur tana pire ra ura kauna, i tangtangi, i puk ra ura kauna ma ra lur na matana, i u dir ma ra pepe na uluna, ma i manga galum ra ura kauna, ma i tap dir ma ra varku. ³⁹Ba nina ra Parisaio i ga ting pa ia, i gire, i nuk ia ta ra balana dari: Gala go ra tutana ra propet tuna, gala na nunure ra maukua i go ra vavina i bili ia, ba ra tena varpiam. ⁴⁰Iesu i tatike bali ia tana: Simon, iau mainge ina ve u tai tika na magit. Ma i biti: Tena Vartovo, una tata ka. ⁴¹A ivut dir ga kail pa ra mani pire ra tena piapie mani, tikai i kail pa ra ilima na mar na denaria^a tana, ma ta ra tikai a ilima na vinun uka. ⁴²Ma tago pa ta magit ba dir a bali mule me, i tabar ika dir me. Nuve ta dir na manga mari ia? ⁴³Simon i biti: Iau nuk ia ba nam di ga tabar ia ma ra mangoro. Ma i tatike tana: A dovot kaum nuknuk. ⁴⁴Ma i lingan tadav ra vavina, ma i biti tai Simon: U gire laka go ra vavina? Iau ga ruk ta go ra kubam, pa u tul tar ta tava tagu ure ra ura kaugu, ma go i tar pukpuk ra ura kaugu ma ra lur na matana, ma i tar u dir ma ra pepe na uluna. ⁴⁵Pa u ga galum iau, ma go, papa ra pakana ba iau ga ruk, pa i ngo ma ra galum ra ura kaugu. ⁴⁶Pa u ga ku ra ulugu ma ra dangi, go i tar tap ra ura kaugu ma ra varku. ⁴⁷Kari iau tatike tam: Tago di tar re vue kana mangoro na varpiam, i tar manga kana varmari; ma ta nina di re vue ra ikilik, i ikilik bula kana varmari. ⁴⁸Ma i biti tai ra vavina: Di tar re vue kaum lavur varpiam. ⁴⁹Ma diat dia ki me ta ra nian, dia tir vargiliane diat: To ia go ba i rere vue ra lavur varpiam bula? ⁵⁰Ma i biti tai ra vavina: Kaum nurnur i tar valaun u, una vana ma ra malmal.

Ra vaden dia varagur ma Iesu

8 ¹Pa i vavuan namur, ma i vana vuvurbit ta ra lavur pia na pal, ma ra lavur gunan, i varvarvai, ma i kapkap ra bo na varvai ure ra varkurai kai God tadav diat; dia varagur ma ra vinun ma a ivut, ²ma ta umana vavina bula, nina i tar valagar diat kan ra umana tabaran, ma kan ra umana minait, Maria, a iangina bula Magdalene, nina ra lavurua na tabaran dia ga irop kan ia, ³ma Ioana ra tulai kai Kusa, a tultul na tabarikik kai Erodes, ma Susana, ma mangoro bula dia maramaravut diat ma kadia vuvuvung.

A tinata valavalar ure ra tena vinauma

(Mat 13:1-9; Mar 4:1-9)

⁴Ba ra ngala na tarai maro ta ra lavur pia na pal par dia kor tadav ia, i tatike ra vartovo valavalar dari: ⁵A tena vinauma i irop pa upi na vaume ra pat i ra davai; ba i vauma vanavana, ta umana dia bura tar ta ra papar a nga, ma di ruarua diat, ma ra umana beo liuliu dia en vue diat. ⁶Ma

^a 7.41 A denaria ia ra vapuak kai tika na tena papalum ure tika na bung.

ta umana bula dia bura tar ta ra vat, ma ba dia gol dia makuk mulai, tago pa i pia polapolo. ⁷Ma ta ra umana bula dia bura tar livuan ta ra kura kait, ma ra kait i tavua varurung ma diat, ma i arung bat diat. ⁸Ma ta ra umana bula dia bura tar ta ra bo na pia, dia tavua ma dia vuai a marmar. Ba i tar tatike go ra lavur tinata i biti: Nina ba ra talingana upi na valongor me, boina ba na valongore.

Iesu i tata ma ra tinata valavalar pire ra tarai par

(Mat 13:10-17; Mar 4:10-12)

⁹Ma kana tarai na vartovo dia tir ia upi ra kukurai go ra tinata valavalar. ¹⁰Ma i tatike ta diat: Di ga tul tar avat upi avat a matoto pa ta ra lavur mangamangana i tur ivai ta ra varkurai kai God; ma tai ra lavur enana ta ra vartovo valavalar ika; upi diat a nana ma pa diat a gire, ma diat a valavalongor ma pa diat a matoto.

Iesu i tata kapa ure ra tinata valavalar ure ra tena vinauma

(Mat 13:18-23; Mar 4:13-20)

¹¹Go ra vartovo valavalar i dari: A pat i ra davai, ia ra tinata kai God. ¹²Diat ta ra papar a nga, diat ba dia tar valongore, ma Satan i pot, ma i tak vue ra tinata kan ra bala i diat, upi koko diat a nurnur, ma koko da valaun diat. ¹³Ma nina diat ta ra vat, diat ba dia tar valongore, dia kapupi ra tinata ma ra gugu, ma pa ta okor i diat, pa dia nurnur vavuan, ta ra kilala na varilam dia bura ka. ¹⁴Ma nina i ga bura tar livuan ta ra kura kait, diat dia tar valongore, ma ba dia vana, a lavur balaguan, ma ra lavur tabarikik, ma ra lavur nilibur ra pia, dia arung bat ia, ma pa i vuai bulu. ¹⁵Ma nina ta ra bo na pia, nina diat ba dia valongore ra tinata ma ra bala i diat i boina ma i dovot bula, ma dia vatur vadekdek vake, ma dia vuai ma ra kini vamadudur.

Ra lamp na vavai ta ra la

(Mar 4:21-25)

¹⁶Pa ta na ba i tar valiting ra lamp na tuba ma ra la, ba na vung ia ta ra vavai na vava; na vung ia ta kana turtur iat, upi diat dia ruk, diat a gire ra kapana. ¹⁷Tago pa ta magit di ga ive pa da vaarike boko; ma pa ta magit di vapidik ia, ba pa da nunure boko, ma na kapa. ¹⁸Io, avat a balaure upi avat a valongor bulu; tago da tabar mule nam i vuvuvung, ma nina ba pa i vuvuvung, da tak vue tana nam ra ikilik i nuk ia ba kana.

Na i Iesu ma ra umana turana

(Mat 12:46-50; Mar 3:31-35)

¹⁹Ma nana, ma ra umana turana dia pot pirana, ma dia mama tadav ia ta ra kor. ²⁰Ma di ve ba: Nam ma ra umana turam go dia turtur ra pia,

dia nuknuk up u. ²¹Ma i biti ta diat: Nagu ma ra umana turagu go diat, dia valongore ra tinata kai God, ma dia torom tana.

Iesu i tugal ra vuvu ma ra ta ma i malila muka

(Mat 8:23-27; Mar 4:35-41)

²²Ma ta tika na bung i koa ta ra mon, diat ma kana tarai na vartovo, ma i tatike ta diat: Dat a vana uro tai ta ra papar a tava kikil; ma dia ulai pa. ²³Ba dia vanavana ma ra sel, i va mat, ma ra vuvu ta i tut ta ra tava kikil, ma ra mon i to na buka ma ra tava, ma i maravai ba diat a virua. ²⁴Ma dia tadav ia, dia vangun ia ma dia biti tana: Tena Vartovo, Tena Vartovo, da virua! Ma ba i tavangun, i tugal ra vuvu ma ra karangap i ra tava, ma dir ngo, ma i malila muka. ²⁵I tir diat: Akave kavava nurnur? Dia burburut uka, ma dia kaian, dia tir vargilians diat: To ia go, i kure ra vuvu ma ra tava ma dir torom tana?

Iesu i vairop ra umana tabaran

(Mat 8:28-34; Mar 5:1-20)

²⁶Ma dia pukai ta ra gunan kai ra Gerasene, i maravai Galilaia. ²⁷Ba i tar irop ura ra valian, dir varkuvo ma tika na tutana ta nam ra pia na pal a umana tabaran dia ovai tana, ma papa vailik pa i ga mong ma ra mal, ma pa i ga ki tai ta pal, ta ra umana babang na minat ika. ²⁸Ba i gire Iesu i kukukula, i bura palar pirana, ma i manga tatike: Dor dave ma u, Iesu, Natu i ra God i Ngala Muka? Iau lul vovo pa u ba koko una vakadik iau. ²⁹Tago i tar tulue ra tabaran ba na irop kan ra tutana. Tago i ga ti ubu pa ia vailik, ma dia balabalaure bat ia, dia ga vi ia ma ra umana vinau na palariam, ma ra umana palariam na keke, ma i al kutu ra lavur vivi par, ma ra tabaran i vo pa ia uro ra pupui. ³⁰Iesu i tir ia: To ia ra iangim? Ma i tatike ba: A Loko; tago mangoro na tabaran dia ovai tana. ³¹Ma dia lul ia, ba koko na tulue diat uro ta ra ngala na tung. ³²Io, a ngala na kikil na boroi dia iaian ta ra luana, ma dia lul ia ba na tulue diat ba diat a ovai ta diat. Ma i tulue diat. ³³Ma ra umana tabaran dia irop kan ra tutana, ma dia ovai tai ra umana boroi; ma ra umana boroi dia vila ba ta ra papar a kokopo uro ta ra tava kikil ma dia kongo par. ³⁴Ba diat dia ga balaure diat, dia gire go, dia lop, dia varvai tana ta ra pia na pal ma ta ra gunagunan. ³⁵Ma dia vana upi diat a gire go di tar pait ia, ma dia tadav Iesu, ma dia gire tadav ra tutana ra umana tabaran dia ga irop kan ia, i kiki, i mong, ma i minana mulai, i ki pire ra ura kau i Iesu; ma dia burut. ³⁶Ma diat dia ga gire, dia ve diat ba di tar valagar nina ba ra umana tabaran dia ga ovai tana. ³⁷Ma ra tarai par ta ra lavur gunagunan kai ra Gerasene dia lul ia ba na vana kan diat; tago i tup diat ra bunurut; ma i koa ta ra mon ma i talil. ³⁸Ma ra tutana ba ra umana tabaran dia ga irop kan ia, i lul ia ba dir a varagur me; ma i tulue ke ma ra tinata dari: ³⁹Una

talil ra kubam, una varvai ta go ra umana ngala pa magit God i tar pait ia tam. Ma i vana, i varvarvai ta ra pia na pal par ure ra umana ngala na magit Iesu i tar pait ia tana.

Natu i Iairo ma ra vavina i ga bili ra mal kai Iesu

(Mat 9:18-26; Mar 5:21-43)

⁴⁰Ba Iesu i talil, a kor na tarai dia vage pa ia, tago diat par dia kiki pa ia. ⁴¹Ma tika na tutana, a iangina Iairo, ra tena kukure pal na lotu, i vut, ma i va timtibum pire ra ura kau i Iesu, i lul ia ba na vana ra kubana; ⁴²tago a vavina ik, ia kaka ra kopono natuna, a vinun ma ra ivut bar kana kilala, i vava, i to na mat. Ba i vana, a kor na tarai dia kor bat ia.

⁴³Ma tika na vavina i ga gaggap a vinun ma ra ivu kilala, ma i tar vapar vue kana tabarikik tai ra umana tena valagar, ma di maina valagar ia, go i pot namur tana, ⁴⁴ma i bili ra ngu i kana mal, ma ra vinavana na gap i ngo muka. ⁴⁵Ma Iesu i titir dari: Ia nam i tar bili iau? Ba dia tar varpuai, Petero ma diat bula dia tur me, dia biti: Tena Vartovo, go ra ngala na tarai dia koakor, ma dia kor bat iu. ⁴⁶Iesu i biti: Tikai i tar bili iau, tago iau nunure ba ra dekdekigu i tar vana kan iau: ⁴⁷Ba ra. vavina i gire ba i tar po rikai, vut, i dadadar, i va timtibum pirana, ma i ve ta ra mata i ra tarai par ra vuna i ga bili ia tana, ma ba i tar lagar vuavuai tana. ⁴⁸Ma i biti tana: Natugu, kaum nurnur i tar valagar pa u; una vana ma ra malmal.

⁴⁹Ba i tata boko, tikai i vut maro ra kuba i ra tena kukure pal na lotu, i tatike: Natum i tar mat, koko una vabalaguan mule ra Tena Vartovo. ⁵⁰Iesu i valongore, ma i tatike: Koko una burut, una nurnur uka ma da valaun ia mulai. ⁵¹Ba i pot ta ra pal, pa i nur pa ta tikai ba dir a ruk me, ia kaka Petero, ma Ioanes, ma Iakobo, ma ra tama i ra vavina ik, ma nana bula. ⁵²Ma dia tangi par, dia tangie; ma i biti: Koko avat a tangi, tago pa i ti mat, i va mat ika. ⁵³Ma dia nongone ke tago dia nunure ba i tar mat. ⁵⁴Ma i vatur ra limana ma i oro dari: Vavina ik, una tut. ⁵⁵Ma ra tulungeana i lilikun, ma i tut muka; ma Iesu i vartuluai upi ra ana ta magit ba na en ia. ⁵⁶Tamana ma nana dir kaian tana; ma i tigel dir, ba koko dir a ve ta tikai ta go di tar pait ia.

A vartuluai kai Iesu pire ra vinun ma a ivut na tarai na vartovo

(Mat 10:5-15; Mar 6:7-13)

9 ¹Ma i oro varurue pa ra vinun ma a ivut, ma i tul tar ra dekdek ma ra varkurai ta diat ure ra lavur tabaran ma upi diat a valagar ra umana minait. ²Ma i tulue diat ba diat a varvarvai ta ra varkurai kai God, ma diat a valagar ra lavur minait. ³Ma i biti ta diat: Koko avat a kap ta magit ure kavava vinavana, koko ra buka, koko ra rat, koko ra gem, koko ra mani, ma koko ra ivu olovoi. ⁴Ba ava ruk tai ta pal, avat a kiki

vataikai tana, ma avat a vana mulai kan ia. ⁵Ma diat par pa dia kapupi avat, ba ava vana mulai kan kadia pia na pal, avat a piar vue ra tobon ta ra kau i vavat upi ra vakilang ta diat. ⁶Ma dia vana vurvurbit ta ra lavur gunagunan, dia varvai ta ra bo na varvai, ma dia valavalagar ta ra gunagunan par.

Erodes i purpuruan

(Mat 14:1-12; Mar 6:14-29)

⁷Ba Erodes, ra luluai, i valongore go parika di tar pait ia, i lavur nuknuk tana, tago ta umana dia biti ba Ioanes i tar laun mulai kan ra minat; ⁸ma ta ra umana dia biti ba Elias i tar vut; ma ta ra umana bula dia biti ba tikai ta diat a umana propet amana tana i tar laun mulai. ⁹Erodes i biti dari: Iau ga kutu vue ra ulu i Ioanes; ma to ia go iau valongore ra dari ure? Ma i nuk upi ia upi na gire.

Iesu i tabar ra ilima na arip na marmar

(Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Ioa 6:1-14)

¹⁰Ba ra umana apostolo dia tar talil, dia ve ta ra lavur magit dia ga pait ia. Ma i agure diat, ma dia vana irai ta ra pia na pal a iangina Betsaida. ¹¹A kor na tarai dia nunure, ma dia mur ia; ma i vage pa diat, ma i tata ta diat ure ra varkurai kai God, ma i valagar pa diat dia mait. ¹²Ba i ravian vanavana, ra vinun ma a ivut dia tadav ia, dia tatike: Una tulue go ra kor na tarai upi diat a vana ta ra umana pia na pal ma ta ra gunagunan vurvurbit, diat a va ma diat a kakap pa ra nian, tago da ki ati ra pui. ¹³I biti ta diat: Avat iat, avat a tabar diat. Ma dia biti: Ave vung a ilima ka ra gem ma ra ivu en; kan avet a vana, avet a kul pa ta magit upi na topa go ra tarai par. ¹⁴A ilima na arip na marmar na tarai bar diat. I tatike ta kana tarai na vartovo: Avat a tulue diat upi diat a kiki togo, ba na ililima na vinun. ¹⁵Dia pait ia, ma dia ki ra pia par. ¹⁶Ma i vatur ra ilima na gem ma ra ivu en, i tadarake ra bakut, i pite varpa ure, ma i tabik ia; ma i tul tar ia tai ra tarai na vartovo upi diat a vuvung vanavana pire ra kor na tarai. ¹⁷Dia ian, ma dia maur par; ma dia vangan ra vinun ma a ivu rat ma ra tagigina, dia ga en valili ia.

Petero i tata kapa ure Iesu

(Mat 16:13-19; Mar 8:27-29)

¹⁸Ma ba i araring varkolono, a tara na vartovo dia tadav ia, ma i tir diat dari A tarai dia biti ba iau to ia laka? ¹⁹Ma dia tatike tana ba: Ioanes ra Tena Baptaiso; ma ta ra umana ba Elias; ma ta ra umana bula ba tikai ta diat a umana propet amana tana, ba i tar laun mulai. ²⁰Ma i biti ta diat: Ma ga avat bula, ava biti ba iau to ia laka? Petero i tatike tana: U a Kristo kai God.

Iesu i varvai ure ra varvakadik ma kana minat
(*Mat 16:20-28; Mar 8:30-9:1*)

²¹Ma i tugal diat, ma i vartuluai upi koko diat a ve ta tikai tana; ²²i biti: Natu i ra tutana na kairane mangoro na mangamangana, ma ra lavur patuana, ma ra lavur tena tinabar, ma ra lavur tena tutumu diat a pue vue, ma da doka, ma ba na par ta utul a bung na laun mulai. ²³Ma i tatike ta diat par: Ba tikai i mainge upi na mur iau, na nuk vue ia iat mulai, na puak pa kana bolo ra bungbung par ma na murmur iau me. ²⁴Tago ba tikai i mari vake kana nilaun na virua, ma nina ba pa i nuk pa kana nilaun ure iau na laun muka. ²⁵Tago na vadongone davatane ta tikai, ba na kale pa ra rakarakan a gunagunan parika ma na vole vue ra tulungeana tana? ²⁶Ba tikai i vavirvir tagu ba ta kaugu lavur tinata, Natu i ra tutana bula na vavirvir tana ba na pot ta kana minamar, ma ta ra minamar bula kai Tamana, diat ma kana umana angelo. ²⁷A dovotina go iau tatike ta vavat: Ta umana ta vavat go ava turtur ati, avat a gire ra varkurai kai God ba pa ava ti mat boko.

A ninana ta ra luana
(*Mat 17:1-8; Mar 9:2-8*)

²⁸Ba ra lavutul na bung bar i tar taun vue go ra tinata, i agure Petero ma Ioanes ma Iakobo, ma dia tutua urama ra luana upi ra niaring. ²⁹Ba i araring, i enana ra mangana na matana, ma kana lavur mal i pua ma i bagabagele. ³⁰Ma ra ivu tutana, Moses ma Elias, dital tata me, ³¹dir pot ma ra minamar, ma dital tata ure kana minat ba na tadav ia arama Ierusalem. ³²Petero dital i mamat ra mata i dital. Ba dital tar tavangun muka, dital gire kana minamar, ma ra ivu tutana bula dir tur pirana. ³³Ma ba dir vana kan ia, Petero i biti tai Iesu: Luluai, i boina upi dat a ki ati, dat a pait ta utul a pal na turturup ati, tikai kaum, tikai kai Moses, ma tikai kai Elias; ma pa i nunure go kana tinata. ³⁴Ma ba i tatike boko go ra tinata, a bakut i vamaur taun diat, ma dital burut ba i pula pa dital. ³⁵Ma ra nilai tikai ta ra bakut dari: Go Natugu, kaugu bul na vakak: avat a valongore. ³⁶Ba i par ra nilaina, Iesu i ki varkolono. Ma dital ki mut uka tana, ma ta nam ra kilala pa dital ve ta tikai ta go ra lavur magit dital ga gire.

Iesu i vairop ra tabaran kan ra bul tutana
(*Mat 17:14-18; Mar 9:14-27*)

³⁷Ma ta ra bung namur ba dia tar vila ba marama ra luana, a kor na tarai dia tadav ia. ³⁸Ma tika na tutana ta ra kor i oro dari: Tena Vartovo, iau lul u ba una gire ung natugu, a tutana, tago ia kaka ra kopono natugu; ³⁹ma a tabaran i ub ia, ma i kukukula vakaian, ma i ubu vapurpuruan ia upi na buabuai ra ngiene ma

pa i mainge ba na vana kan ia, i ubu vadala pa ia muka. ⁴⁰Iau ga lul kaum tarai na vartovo ba diat a okole vue, ma dia mama pait ia. ⁴¹Ma Iesu i biti: Avat a taun tarai pa ava nurnur, ma ava ti tamtavun; aivia boko ra kilakilala ina ki pire vavat, ma ina unguung pa avat laka? Una ben natum Uti. ⁴²Ma ba i vanavana pirana, a tabaran i pul vabura vue uro ra pia ma i ubu vapurpuruan ia muka. Iesu i tigel ra dur na tabaran, i valagar pa ra bul, ma i tul tar ia mulai tai tamana. ⁴³Ma diat par dia manane muka ra ngala na dekdek i God.

Iesu i varvai mulai ure kana minat

(Mat 17:22-23; Mar 9:30-32)

Ba diat par dia kakaian boko ta ra lavur magit par i tar pait ia, i tatike tai kana tarai na vartovo dari: ⁴⁴Boina ba go ra tinata na ruk ta ra talinga i vavat, ba da tul tar Natu i ra tutana ta ra lima i ra tarai. ⁴⁵Ma pa dia nunure go ra tinata, di ive kan diat, upi koko diat a nunure ilam ia; ma dia burut ba diat a tir ia ta go ra tinata.

To ia i ngala ta diat?

(Mat 18:1-5; Mar 9:33-37)

⁴⁶Ma dia vartovo vargil ba nuve ta diat na manga ngala. ⁴⁷Ba Iesu i gire ra nuknuk i ra bala i diat, i vatur ra bul ik, ma i vaki ia pirana, ⁴⁸ma i tatike ta diat: Nina ba na onge go ra bul ik ta ra iangigu, na onge iau bula; ma nina i onge iau i onge bula nina i ga tulue iau uti; tago nina i ikilik ta vavat parika, ia ra ngala tuna.

Nina ba pa i tur bat avat i maravut uka avat

(Mar 9:38-40)

⁴⁹Ioanes i tatike tana: Luluai, ave ga gire tadav tikai i okokole vue ra umana tabaran ma ra iangim, ma ave tigel ia, tago pa i murmur dat. ⁵⁰Iesu i tatike tana: Koko da tigel ia, tago nina ba pa i tur bat avat, i maravut uka avat.

A tarai Samaria pa dia mainge Iesu

⁵¹Ba i tar maravai ra e ba da kap ia urama, i lingan vatikai upi Ierusalem, ⁵²ma i tulue ta umana tultul, upi diat a lualua tana, ma dia vana, dia olo tai tika na gunan kai ra Samaria, upi diat a vaninara upi ia. ⁵³Ma pa dia mainge tago i lingan upi Ierusalem. ⁵⁴Ba kana ura tutana na vartovo, Iakobo ma Ioanes, dir gire go, dir tir ia: Luluai, u mainge laka ba amir a oro pa ra iap marama ra bakut, ba na vaimur vue diat? ⁵⁵Ma i tur tapuku, ma i pit dir. ⁵⁶Ma dia vana kan nam tai ta ra gunan.

Diat nina dia mainge pi diat a mur Iesu

(Mat 8:19-22)

⁵⁷Ba dia vanavana na nga, tika na tutana i biti tana: Ina mur u ta ra lavur pakana ba una vana tana. ⁵⁸Iesu i tatike tana: A lavur leing na pap

tikatikai kadia tung, ma ra lavur beo liuliu tikatikai kadia po, ma Natu i ra tutana pa ta kubana muka, ba na vadiop ra uluna tana. ⁵⁹Ma i tatike tai ta ra tikai: Una mur iau. Ma i biti: Luluai, una tul tar iau ba ina vana ka boko, ina punang value tamagu. ⁶⁰Ma i biti tana: Una nur vue ra lavur minat ba diat a punang kadia lavur minat, ma una vana, una varvai vurvurbit ure ra varkurai kai God. ⁶¹Ta ra tikai bula i biti tana: Luluai, iau bula ina mur u; ma una tul tar iau ba ina vana, avet a varboboi tar ma diat dia ki ra kubagu. ⁶²Iesu i biti tana: Ba tikai i vatur ra ipipuk ma i lingan murmur, nam pa i topa muka ra varkurai kai God.

Iesu i tulue ra lavurua na vinun na tarai

10 ¹Ba i par go ra lavur magit, a Luluai i togoe ra lavurua na vinun na enana tarai, ma i tulue diat a evevut, ba diat a lua tana ta ra lavur pia na pal, ma ta ra lavur gunan ba ia bula na vana boko tana. ²Ma i tatike ta diat: A vuai ra uma i matuka, i tup ia, ma pa i manga ra umana tena ongor tana, avat a lul ra Luluai na uma, ba na tulue ra umana tena ongor ta kana nidodoko. ³Avat a vana, go iau tulue avat da ra umana nat na sip pire ra umana leing na pap. ⁴Koko avat a kap ta popopoi, ba ta rat, ba ra palakau; ma koko avat a oro varvagai ma ta tikai na nga. ⁵Ba ava ruk tai ta pal, avat a tatike value: A malmal tadav go ra pal. ⁶Ba ta natu i ra malmal tana, kavava malmal na ki tana; ba pata, na lilikun ta vavat. ⁷Ma avat a kiki vatikai ta nam uka ra pal, avat a ian ma avat a momo nam ra magit di tabar avat me; tago i kat ba da vabongon ra tena papalum ma ra ana. Koko avat a vanavana vurvurbit ta ra palpal. ⁸Ba avat a olo tai ta pia na pal, ma dia ben varuk avat, avat a iaian ta nam dia tabar avat me; ⁹avat a valagar ra lavur minait i tana, ma avat a tatike ta diat: A varkurai kai God i ti maravai ta vavat! ¹⁰Ba avat a olo tai tika na pia na pal, ma pa dia ben varuk avat, avat a irop ta ra umana nga tana, ma avat a tatike: ¹¹A tobon bula ta kavava pia na pal, i petep ta ra kau i vevet, ave piar tar ia ta vavat; ma avat a nunure ke ba ra varkurai kai God i maravai. ¹²Iau tatike ta vavat, ba Sodom pa na manga kaina ta ra bung na varkurai ta dir ma nam ra pia na pal.

A umana pia na pal nina pa ta tena nurnur ta diat

(Mat 11:20-24)

¹³Na kaina tam Korasin, na kaina tam Betsaida bula, tago ra lavur dekdek iau ga pait ia ta mumur; gala di ga pait ia aro Tiro ma Sidon, gala diat a ti nukpuku amana iat, diat a ti mong ma ra mal na tabun ma diat a ti kiki ta ra kabu na iap. ¹⁴Tiro ma Sidon pa dir a manga kaina ta ra varkurai da amur. ¹⁵Ma u bula Kapernaum, una malamala luluai tuk ta ra bakut laka? Da vairop iu ura ta ra ruarua na tulungen. ¹⁶Nina i valongore avat, i valongore iau bula; ma nina i piam vue avat, i piam vue iau bula, ma nina i piam vue iau, i piam vue bula nina i ga tulue iau uti.

Ra lavurua na vinun dia talil

¹⁷Ma ra lavurua na vinun dia talil mulai ma ra gugu, dia tatike: Luluai, a lavur tabaran bula dia ongo ta vevet ta ra iangim. ¹⁸Ma i biti ta diat: Iau ga gire Satan i bura ba marama ra bala na bakut da ra meme. ¹⁹Iau tar tul tar ra varkurai ta vavat upi avat a ruarua ra umana vui ma ra umana kokopagapagen bula, ma ure ra lavur dekdek i ra ebar, ma pa ta magit muka na vakaina avat. ²⁰Ma koko avat a gugu tago ra lavur tabaran dia ongo ta vavat, avat a gugu, tago di ga tumu ra iang i vavat arama ra bala na bakut.

Iesu i gugu

(Mat 11:25-27; 13:16-17)

²¹Ta nam ra pakana bung i gugu ta ra Takodo na Tulungen, ma i tatike: Tama, u ra Luluai ra bala na bakut ma ta ra rakarakan a gunagunan parika bula, iau pite pa u, tago u ga ive go ra lavur magit kan ra lavur tena kabinana, ma kan ra lavur tena minatoto bula, ma u tar vaarike tai ra lavur kuramana ka; maia pa, Tama; tago u ga manane muka damana. ²²Tamagu i ga tul tar ra lavur magit par tagu; pa ta i nunure Natuna, Tama ka; ma pa ta bula i nunure Tama, Natuna ka, ma nina bula ba Natuna i mainge upi na vaarike tar ia tana. ²³Ma i tur tapuku tadav kana tarai na vartovo, ma i ve varkolono diat ba: Diat ba ra kiau na mata i diat i gire nam ava giragire dia ti doan! ²⁴Tago iau tatike ta vavat ba: Mangoro na propet ma mangoro na king dia ga mainge upi diat a gire ra lavur magit ava giragire, ma pa dia ga gire; ma dia ga mainge upi diat a valongore ra lavur magit ava valavalongore, ma pa dia valongore.

A tinata valavalar ure ra bo na te Samaria

²⁵Ma tika na tena kabinana ta ra varkurai i tur ma i valar ia, i biti tana: Tena Vartovo, ava ina pait ia, upi kaugu ra nilaun tukum? ²⁶Ma i biti tana: Ava di ga tumu ia ta ra tinata na varkurai? Ava u luk ia tana? ²⁷Ma i tatike bali ia dari: “Una mari ra Luluai kaum God ma ra balam parika, ma ra tulungeam parika, ma ra dekdekim parika, ma ra nuknukim parika; ma una mari talaim da u mari mule u.” ²⁸Iesu i biti tana: I takodo kaum tinata, una pait muka nam, ma una laun tana. ²⁹Ma i mainge ba na vuavue pila bat mule, ma i tir Iesu ba: la ra talaigu? ³⁰Iesu i tatike tana: Tika na tutana i vanavana marama Ierusalem ura Ieriko; ma i vana taun ta umana tena nilong, dia pala vue kana lavur mal, dia kita ia, ma dia vana kan ia, ma i to na mat. ³¹Ma tika na tena tinabar i vanavana ba ta nam ra nga; ba i gire, i bolo akit ia ka tai ra papar. ³²Damana bula tika na tutana ta ra vuna tarai Levi, ba i tadav ia, i gire ke, ma i bolo akit ia ka tai ra papar. ³³Ma tika na te Samaria

ba i vanavana, i pot abara; ma ba i gire, i mari ia muka; ³⁴ma i tadav ia, i pulu ra umana baba tana, ma i lolonge tar ra dangi ma ra vain tana, i vakoa ta kana vavaguai, ma i kap ia ta ra pal na vavagil, ma i balabalaure. ³⁵Ma ta ra bung i mur tana, i pong pa ra ivu denaria, i tul tar ia tai nina kana ra pal, ma i biti: Una balaure; ma ba ta magit bula una tabar ia me, ba iau talil ina bali ia tam. ³⁶Nuve ta go dital u nuk ia ba dir talaina ma nina i ga vana taun ra umana tena nilong? ³⁷Ma i tatike tana: Nina i ga mari ia. Ma Iesu i biti tana: Una vana, una pait ia damana.

Iesu i ki ta ra kuba i Maria ma Mata

³⁸Ba dia vanavana mulai, i olo tai tika na pia na pal; ma tika na vavina, a iangina Mata, i ben varuk ia ta ra kubana. ³⁹Ma tanavavina, a iangina Maria, i ki pire ra ura kau i Iesu, i valavalongore kana tinata. ⁴⁰Mata i tup ia ra varvakai, ma i tadav ia, ma i biti: Luluai, pa una nuk pa tanavavigu, tago i tar nur vue iau, ma iau varvakai varkolono? Una tulue ba na maravut iau. ⁴¹A Luluai i biti tana: Mata, Mata, u ngarao ma u varvakai bula ma ra mangoro na magit! ⁴²A kopono ko ra magit da iba upi ia; ma Maria i tar pilak pa ra bo na mangamangana, ma pa ta muka na tak vue kan ia.

A vartovo kai Iesu ure ra niaring

(*Mat 6:9-13; 7:7-11*)

11 ¹Ba i tar araring papa tai tika na gunan, tikai ta kana tarai na vartovo i lul ia dari: Luluai, una tovo avet ta ra niaring, da Ioanes bula i ga tovo kana tarai na vartovo. ²Ma i biti ta diat: Ba ava araring, avat a tatike dari: Tama i vevet, boina ba da ru ra iangim. Boina ba kaum varkurai na vut. ³Una tabar avet a bungbung par ma ra aveve nian. ⁴Ma una re vue kaveve lavur varpiam; tago avet bula, ave rere vue nam parika di pait ia ta vevet. Ma koko una ben avet ta ra varilam. ⁵Ma i tir diat: I ta vavat ba na vana tadav talaina ra mutumut ma na tatike tana: Talaigu, iau kail u upi ta utul a gem; ⁶tago ta ra talaigu i tar pot piragu ta kana vinavana, ma pa iau vung ta magit ba ina tabar ia me; ⁷ma nina ara na pal na biti: Koko una vabalaguan iau; go di tar banu bat ra pal, ma ra umana natugu bula go ave va, iau pa ina irop upi ina takan tar ia tam? ⁸Iau tatike ta vavat: A dovotina i ol ba na irop ma na takan tar ia tai talaina, ma tago i vovo pa ia na irop, ma na takan tar nam parika i mainge. ⁹Go iau tatike ta vavat: Avat a araring, ma da tabar avat; avat a tikatikan, ma avat a na tadav ia; avat a pipidil, ma da papa are avat. ¹⁰Tago diat dia araring, da tabar diat par tikatikai; ma nam i pipidil, da papa are. ¹¹To ia ta vavat ba natuna na lul ra gem tana, na tabar ia ma ra vat ika? Ba na lul ia upi ta en ma na tabar ia ma ra vui ka? ¹²Ba na lul ia upi ta kiau, ma na tabar

ia ma ra kokopagapagen ika? ¹³Ba avat a lavur kaina, ava nunure ra bo na vartabar tai ra lavur natu i vavat, a dovotina muka ba Tama i vavat i ki arama ra bala na bakut, na tul tar ra Takodo na Tulungen ta diat dia lul ia.

Iesu dir ma Beelsebul
(*Mat 12:22-30; Mar 3:20-27*)

¹⁴Ma i okole vue ra tabaran i bombom. Ba ra tabaran i tar irop, a tutana i ga bombom i tata mulai, ma ra kor na tarai dia kakaian tana. ¹⁵Ma ta ra umana dia tatike: I okole vue ra lavur tabaran ma ra dekdek i Beelsebul,^b a luluai kai ra lavur tabaran. ¹⁶Ta ra umana bula dia valam ia, dia lul ia upi ta vakilang marama ra bala na bakut. ¹⁷Ma i nunure ra nuknuk i diat, ma i tatike ta diat: A lavur vuna gunan ba dia varubu vargil ma diat mulai ke, diat a tamtavul uka; ma ra pal ba dia varubu ma diat mulai ke tana, na tarip. ¹⁸Ma ba Satan i varubu mule ke me, kana varkurai na tur dave? Tago ava biti ba iau okole vue ra lavur tabaran ma ra dekdek i Beelsebul. ¹⁹Ona iau okole vue ra lavur tabaran ma ra dekdek i Beelsebul, a umana natu i vavat dia okokole vue diat ma ra dekdek i to ia? Go diat ika, diat a kure avat. ²⁰Ba iau okole vue ra lavur tabaran ma ra kaka na lima i God, ava nunure tana ba ra varkurai kai God i tar vut pire vavat. ²¹Ba ra tena ongor i tar vargal muka ma i balaure ra kubana, kana vurvur magit i va bulu; ²²ma ba ta ra tikai, a dekdek iat, i pot tadav ia, ma i uvua pa ia, i ra vue kana lavur vargal i ga nurnur tana, ma i tibe kana vurvur magit. ²³Nina ba pa i tur maravut iau, i tur bat ika iau, ma nam ba pa i varurue maravut iau, i imimire vue ke.

Ra tabaran i talil
(*Mat 12:43-45*)

²⁴Ba ra dur na tabaran i irop kan ra tutana, i vanavana alalu ta ra gunagunan pata tava tana, i tikan upi ta gunan ba na ngo tana; ma tago pa i na tadav ta na, i biti: Ina talil mulai tadav nina ra kubagu iau ga mareng kan ia. ²⁵Ba i vut i tana, i gire ba di ga arupe, ma di ga mar ia. ²⁶Ma i vana, ma i agure pa ta ra lavurua na tabaran bula, nina dia manga kaina ta diat; ma dia ruk par, ma dia ki tana; ma nam ra tutana i manga kaina namur, ma ania lua pata.

A dovot na gugu

²⁷Ba i tatike boko go ra lavur tinata, tika na vavina ta ra kor i manga biti tana: I ti doan muka nam ra tatal na bul di ga kava u tana, ma ra ura u bula u ga u tana. ²⁸Ma i biti: A dovot go bula, ba diat, dia valongore ra tinata kai God ma dia torom bula tana dia ti manga doan tana.

^b 11.15 Beelsebul, a kukuraina "A Luluai na ul a buta"; a Iudaia dia ga vaiang Satan me.

A nilul upi ra magit na padapada varvo
(*Mat 12:38-42*)

²⁹Ba ra lavur tarai dia tar kor varurung pirana, i tatike: Go ra taun tarai a taun tarai na varpiam; i nuk upi ta vakilang, ma pa da ve tar ta vakilang tana, ia kaka ra vakilang i Iona. ³⁰Tago da amana Iona a vakilang tadav ra tarai Nineve, damana bula Natu i ra tutana a vakilang tadav go ra taun tarai. ³¹A tadar vavina maro ra matana taubar na tur varurung ta ra varkurai ma go ra taun tarai, ma na kure vakaina; tago i ga pot mara ra gunagunan vailik iat upi na valongore ra kabinana kai Solomon, ma go tikai i ngala tai Solomon go kari. ³²A tarai Nineve diat a tur varurung ta ra varkurai ma go ra taun tarai, ma diat a kure vakaina; tago dia ga nukpuku ta ra varvai kai Iona; ma go tikai i ngala tai Iona go kari.

Ra lamp ure ra paka i dat
(*Mat 5:15; 6:22-23*)

³³Ba ta tikai na valiting ra lamp, pa na vung ia ta ra tung na pal, ma pa na tuba ma ra valavalar na kon, na vung ia ta kana turtur iat, upi diat dia ruk, diat a gire ra kapa. ³⁴A kiau na matam ia ra lamp ure ra pakam; ba ra kiau na matam i dovot, a pakam par na buka ma ra kapa; ba i kaina, ra pakam bula na buka ma ra bobotoi. ³⁵Damana una balaure upi koko ra kapa i ki tam na bobotoi ka. ³⁶Ba ra pakam par i buka ma ra kapa, ma pata ik tana i bobotoi, na buka parika ma ra kapa, da ra ngala na talapar i ra lamp na vakapa u.

Iesu i takun ra umana Parisaio ma ra umana tena tutumu
(*Mat 23:1-36; Mar 12:38-40*)

³⁷Ba i tatata boko, tika na Parisaio i ting pa ia ba dir a ian me, ma i ruk, i ki pire ra nian. ³⁸Ba ra Parisaio i gire, i kaian tana, tago pa i vargi lua upi ra nian. ³⁹Ma ra Luluai i tatike tana: A dovotina avat a lavur Parisaio ava dur ra muru i ra la ma ra muru i ra kadui bula; ma ra bala i vavat i buka ma ra nilong ma ra lavur varpiam. ⁴⁰Avat a umana lunga, pa i dari laka ba tikai ka i ga pait ra tamuru i ra umana magit ma ra bala i diat bula? ⁴¹Avat a vartabar ika ma nam ra lavur magit ta ra bala i vavat, ma ra lavur magit par na gomgom ta vavat.

⁴²Na kaina ta vavat ra lavur Parisaio, tago ava tul tar tikatika na pakana ta ra vinvinun ure ra davai i ang na vuvuvul, ma ra lavur nat na davai na vinauma par, ma ava pait lake ra mangamangana takodo ma ra varmari kai God! I boina tuna ba ava tar pait go, ma koko ava tar pait valubane nam! ⁴³Na kaina ta vavat a umana Parisaio, tago ava mainge ra umana kiki na lua ta ra lavur pal na lotu, ma ra nioro varvagai ta ra

lavur tavul a bung. ⁴⁴Na kaina ta vavat, tago ava vardada ma ra umana tung na minat pa di gire, ma ra tarai dia vanavana taun ia ma pa dia nunure!

⁴⁵Ma tikai ta diat a umana tena kabinana ta ra varkurai i biti tana: Tena Vartovo, ona u tatike ra dari, u vul avet bula. ⁴⁶Ma i biti: Na kaina ta vavat a lavur tena kabinana ta ra varkurai bula, tago ava puak tar ra umana kinakap i tup ra tarai dia kapkap diat, ma avat, pa ava bili diat ma ta kopono kaka na lima i vavat ika! ⁴⁷Na kaina ta vavat, tago ava pait ra umana babang na minat i ra umana propet, ma ra umana tama i vavat, dia ga doko diat! ⁴⁸Dari ava varvai ma ava mulaot bula ta ra lavur papalum kai ra umana tama i vavat; tago dia ga doko diat, ma avat, ava pait ra babang na minat i diat. ⁴⁹Damana bula ra minatoto kai God, i ga tatike: Ina tulue ra umana propet ma ra umana apostolo tadav diat, diat a doko ta ra umana, ma ta ra umana diat a vakadik diat, ⁵⁰upi da tir pa ra gapu i ra lavur propet parika, i ga talingir papa ra vunapai ra rakarakan a gunagunan, ta go ra taun tarai; ⁵¹da tur pa la ma ra gapu i Abel ma tuk tar ra gapu i Sakaria, nam i ga virua livuan ta ra uguugu na vartabar ma ra pal tabu; ioi, iau tatike ta vavat, da tir pa ia tai go ra taun tarai. ⁵²Na kaina ta vavat a lavur tena kabinana ta ra varkurai, tago ava ga tak vue ra ki ure ra kabinana! Avat iat pa ava ga ruk ma ava ga tur bat ika diat, dia ga mainge ra niruk.

⁵³Ba i irop kan nam ra pal, a umana tena tutumu, ma ra umana Parisaio dia tut ma ra kankan ure, ma dia vovo pa ia upi na varvai tai ta mangoro na magit; ⁵⁴ma dia kiki ue upi ta tinata ta ra ngiene upi diat a takun ia me.

Iesu i vaale diat ure ra tinata na vaongo

(Mat 10:26-27)

12 ¹Ma ba mangoro na arip na marmar na tarai dia tar koakor varurung, ma dia kamir vargilgiliane diat, i biti tadav kana tarai na vartovo: Avat a balaure value pa avat kan ra leven kai ra lavur Parisaio, tago ra vaongo ko. ²Ma pa ta magit di ga tuba ba pa da vaarike boko; ma pa ta magit di ga ive ba pa da nunure boko. ³Ma nam parika ava ga tatike ta ra bobotoi, da valongore boko ta ra kapa; ma nam ava ga varmaianao me ta ra pakana pal ara iat, da varvarvai tana ta ra lavur ulaul a pal.

Una burutue to ia?

(Mat 10:28-31)

⁴Iau tatike ta vavat, a umana talaigu: Koko avat a burutue diat dia dokodoko ra paka i vavat, ma ba di tar pait ia, pa dia nunure ba ava bula diat a pait ia. ⁵Go iau vaale avat ta nina ba avat a burut tana: Avat

a burut ta nam ba kana ra dekdek upi na vuavue tar bula ra tulungea i vavat ura geena^c ba i tar vardodoko; ioi, avat a burut muka tana. ⁶Di kulkul pa ra ililima na levon ma ra ura toea ka laka? Ma pa di valubane ta tikai ta diat ta ra mata i God. ⁷Di ga tar luk vapar ra lavur pepe na ulu i vavat. Koko avat a burut, tago avat ava ngatngat ta ra mangoro na levon.

Nam i tata kapa ure Iesu ma nam i pue vue Iesu

(Mat 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸Ma nam i tata kapa ta ra mata i ra tarai ure iau, Natu i ra tutana na kale pa ia ta ra mata i ra lavur angelo kai God. ⁹Ma nam i pue vue iau ta ra mata i ra tarai, da pue vue bula ta ra mata i ra lavur angelo kai God. ¹⁰Ma nina i tatike ta kaina tinata ure Natu i ra tutana, da re vue boko tana; ma nina i vul ra Takodo na Tulungen pa da re vue muka tana. ¹¹Ba dia ben avat ta ra mata i ra kiki na varkurai ta ra umana pal na lotu ma ta ra mata i ra lavur luluai, koko avat a ngarao, ba avat a tata dave, ba ava avat a tatike; ¹²tago ra Takodo na Tulungen na tovo tar ia ta vavat ta nam ra pakana bung nam ra magit i topa avat upi avat a tatike.

A tinata valavalalar ure ra lunga na uviana

¹³Ma tikai ta ra kor i biti tana: Tena Vartovo, una tata pa turagu ba na tibe varbaiane amir ma kamimir tabarikik. ¹⁴Ma i biti tana: To An, to ia i ga tibe iau upi iau a tena varkurai, ba ra tena tiniba ta mumur? ¹⁵Ma i biti ta diat: Avat a nuk pa ia, ma avat a balaure avat kan ra puruai na bala; tago ra nilaun kai tikai pa i vuna ta kana peal magit. ¹⁶Ma i tatike ra tinata valavalalar ta diat, dari: A umauma kai tika na uviana i vuai mat; ¹⁷ma i nuk ia ra balana dari; Ava ina pait ia, tago pa ta pal ba ina vung ra lavur vuai kaugu uma tana? ¹⁸Ma i biti: Ina pait go, ina re vue kaugu umana pal na vuvuvung, ma ina pait mule ta umana ngala iat, ma ina vung kaugu kon ma kaugu tabarikik tana. ¹⁹Ma ina biti ta ra tulungeagu dari: Tulungeagu, mangoro kaum tabarikik ure ta mangoro na kilala; una ngo, una ian, una momo, ma una gugu. ²⁰Ma God i tatike tana: U a lunga, go ra marum da tak vue ra tulungeam tam, ma kai ia laka nam ra lavur magit u ga mal varurue? ²¹Damana nam i vuvuvung upi kana ka, ma pa i uviana pire God.

Nurnur tai God

(Mat 6:25-34)

²²Ma i biti tai kana tarai na vartovo: Go iau tatike ta vavat ba koko avat a ngarao upi ra nilaun, ba ava avat a en ia; ba ure ra paka i vavat, ba ava avat

^c 12.5 Geena ia ra ngala na tavul a puputa maravai Ierusalem ma ra iap i ga ioaio vatikai tana. A tarai Iudaia dia ga valarue ra ruarua na tulungen me.

a mong me. ²³Tago a nilaun i ngala ta dir ma ra nian, ma ra paka i vavat i ngala ta dir ma ra mal. ²⁴Avat a nuk pa ra umana kotkot; pa dia vavauma, pa dia ingaingata, pa kadiat ta pal na vuvuvung, ba ta pal na nian; ma God i tabatabar diat; ma pa ava ti boina vang ta ni ra umana beo? ²⁵To ia ta vavat ba i ngarao, na valolovina ik ika kana nilaun? ²⁶Ba ava mama pait nam i ikilik, avat a ngarao dave ure nam i ngala? ²⁷Avat a nuk pa ra umana vaigoara, dia tavua dave? Pa dia papalum, pa dia viri mal; ma go iau varve avat, ba Solomon ta kana minamar par pa i mong da tikai ta go diat. ²⁸Ba God i mal ra vura ra pupui dari, nina i tavua gori, ma ningene di voto ra ubu me, pa na vamong pa avat laka? I ikilik muka kavava nurnur. ²⁹Koko avat a anan ba ava avat a en ia, ba ava avat a mome, ma koko avat a lavur nuknuk. ³⁰Tago ra tarai vakuku ta ra rakarakan a gunagunan dia anan upi go ra lavur magit; ma Tama i vavat i nunure go ra lavur magit ava iba up ia. ³¹Avat a anan upi kana varkurai, ma na tul tar bula go ra lavur magit ta vavat.

A tabarikik arama ra bala na bakut

(Mat 6:19-21)

³²Avat a kikil na sip ik; koko ava burut; tago Tama i vavat i gugu upi na tabar avat ma ra varkurai. ³³Avat a ivure kavava tabarikik, ma avat a vartabar me; avat a mal ra umana popopoi upi kavavat ba pa diat a maulana, a vuvuvung arama ra bala na bakut ba pa na panie, ma pa ta tena nilong na vana maravai pirana, ma pa ta vui ikik na vakaina. ³⁴Tago a nuknukim na kiki ta nam ra gunan kaum tabarikik i tur tana.

Ra tultul i ki na vaninara

³⁵Avat a vi pit ra livua i vavat, ma avat a vabirao kavava umana lamp; ³⁶ma avat a vardada ma ra tarai dia nuknuk upi kadia luluai ba na talil kan ra lukara na varbean, upi, ba i vut ma i pipidil, da papa are vuavue. ³⁷Nam ra lavur tultul ba ra luluai i vut, ma i gire tadav diat dia monamono, dia ti doan; a dovot go iau tatike ta vavat, ba ia iat na vi pit ma na tul tar ia ta diat upi diat a ki ta ra nian, ma na pot ma na torom ta diat tana. ³⁸Ba na vut ta ra vauruana pakana varkia na nimono, ba ta ra vautuluna, ma na gire tadav diat damana, nam ra umana tultul dia ti doan. ³⁹Avat a nunure go: Gala ra luluai na pal i tar nunure ra pakana marum a tena nilong na vut tana, gala na balabalaure, pa na nur vue ra kubana upi da lobong ia. ⁴⁰Avat bula, avat a ki na vaninara; tago Natu i ra tutana na vut ta ra pakana bung ba pa ava nuk pa ia tana.

A dovot na tultul ma nam pa i dovot

(Mat 24:45-51)

⁴¹Petero i tir ia: Luluai, u tatike go ra tinata valavalalar ta vevet ika, ba tadav ra tarai par laka? ⁴²A Luluai i tatike: To ia ra tultul i dovot

ma i kabinana bula, upi kana luluai na tibe ba na kure ra kubana, ma na tibatibe diat tana ma kadia tiniba na nian ta ra kilalana? ⁴³Nam ra tultul i ti doan ba kana luluai i vut, ma i gire babare i papait ia damana. ⁴⁴A dovot go iau tatike ta vavat, na tul tar ia ba na kure kana tabarikik parika. ⁴⁵Gala nam ra tultul na nuk ia ra balana dari: Kaugu luluai na vavuan, ma i kitakita ra tarai na tultul ma ra umana tultul na vavina bula, ma i iaian, ma i momamomo, ma i longlong tana; ⁴⁶a luluai kai nam ra tultul na pot ta ra bung ba pa i nuk pa ia ma ta ra pakana bung ba pa i nunure, ma na manga virit ia, ma na tibe tar kana balbali varurung ma diat ba pa dia nurnur.

⁴⁷Nam ra tultul ba i tar nunure ra nuknuk i kana luluai, ma pa i vaninara tana, ma pa i murmur kana nuknuk, da manga kita ia; ⁴⁸ma nam i ngulngul, ma i pait ika ra lavur mangamangana i topa ia ba da kita ia tana, da kita ia ikilik ika. Ma tai nina di ga tibe ma ra ngala, da nuk upi ra ngala tana; ma tai nina di nur tar ra peal, da titir boko upi ra peal bula.

Iesu ia ra vuna ta ra varngangar

(Mat 10:34-36)

⁴⁹Iau tar vut upi ina vue tar ra iap ta ra rakarakan a gunagunan parika; ma iau mainge muka upi na io. ⁵⁰Kaugu tika na baptaiso boko da baptaiso iau me, ma iau kaina upi na par. ⁵¹Koko avat a nuk ia ba iau tar pot upi ra malmal ra pia. Iau tatike ta vavat: Pata, upi ra varngangar iat; ⁵²tago papa go a ilima tai tika na pal diat a tur varbaiai, a utul dia varngangar ma ra ivut, ma ra ivut dia varngangar ma ra utul. ⁵³Diat a tur varbaiai, a tutana na tut ure natuna, ma a bul na tut ure tamana; a vavina ure natuna a vavina, ma ra bul vavina ure nana, ma ra enana vavina na tut ure ra enana vavina.

A kabinana ure ra e

(Mat 16:2-3)

⁵⁴Ma i tatike tai ra kor na tarai bula: Ba ava gire ra bakut i tut ta ra matana labur, ava tatike vuavue ba: I maravai ba na bata; ma a dovotina. ⁵⁵Ba ava gire i taubar, ava tatike: Na tup ia ra keake; ma a dovotina. ⁵⁶Avat a umana tena vaongo, ava kabinana upi avat a kure ra mata i ra gunagunan ma ra bakut, ma dave pa ava kabinana upi avat a kure go ra kilala?

Una vovo pa kaum ebar

(Mat 5:25-26)

⁵⁷Ma avat iat, ta ra ava pa ava kure ra mangamangana takodo? ⁵⁸Ba amur vanavana boko ma kaum ebar tadav ra tena varkurai, una vovo

pa ia na nga upi una langalanga kan ia; kan na al pa u tadav ra tena varkurai, ma ra tena varkurai na tul tar u tai ra tultul, ma ra tultul na vue varuk u ta ra pal na banubat. ⁵⁹Go iau tatike tam: Pa una irop muka tana, ona pa u bali vapar ra lavur toea parika.

Una vana kan ra kaina mangamangana kan una mat

13 ¹Ta nam ra e, ta umana dia vana pirana ma dia varve ure nam ra tarai Galilaia ba Pilato i ga ubu poto ra gapu i diat ma kadia umana tinabar. ²Ma i tatike bali diat dari: Ava nuk ia laka ba nam ra tarai Galilaia a umana tena varpam iat ta diat a Galilaia parika, tago ra dari i ga ubu diat? ³Iau tatike ta vavat ba: Pata; ma gala avat, pa ava nukpuku, avat a virua par bula damana. ⁴Ba nam ra vinun ma lavutul ba ra pal vartaun Siloam i ga tarip taun diat ma i ga doko diat, ava nuk ia laka ba diat ra umana tena varpam ta diat ra tarai par dia ki Ierusalem? ⁵Iau tatike ta vavat ba: Pata; ma gala avat, pa ava nukpuku, avat a virua par bula damana.

A tinata valavalar ure ra lovo nina pa ta vuaina tana

⁶Ma i tatike go ra tinata valavalar; Tika na tutana i ga vaume ra lovo ta kana uma na vain, ma i tadav ia, i nuk upi ta vuaina tana; ma pata. ⁷Ma i tatike tai ra tena malmal uma: Go ra utul a kilala iau mama tikan upi ta vuaina ta go ra lovo; una mut vue! Dave go i tur bat ra uma? ⁸Ma i tatike bali ia dari: Luluai, una nur vue go ra kilala bula, upi ina kal kikal ia, ma ina pupunang tar tana; ⁹ma ari ona na vuai namur, i boina; ma ona pata, io, una mut vue muka.

Iesu i valagar pa ra vavina i talikun ra pakana ta ra Bung Sabat

¹⁰Ma i vartovo tai tika na pal na lotu ta ra Bung Sabat. ¹¹Ma tika na vavina i ki tana, a tabaran na binilua i ga ovai tana a vinun ma lavutul na kilakilala, ma i talikun ra. pakana, ma i mama al kodoa. ¹²Ma Iesu i gire, i ora, ma i tatike tana: Ia An, u ti oton kan kaum minait. ¹³Ma i vung ra ura limana tana, ma i tur takodo vuavue, ma i pite pa God. ¹⁴Ma ra tena kukure pal na lotu i kankan, tago Iesu i tar valagar ta ra Bung Sabat, ma i biti tai ra tarai: A laptikai na bung upi ra tarai diat a papalum tana; avat a vana uti tana, upi da valagar pa avat, ma koko ta ra Bung Sabat. ¹⁵Ma ra Luluai i tatike tana: Avat a umana vaongo, avat par tikatikai, pa ava pala vue kavava bulumakau, ba kavava as kan ra kubana, ma ava agure laka ta ra Bung Sabat tadav ra tava? ¹⁶Go ra vavina a bul mur tai Abaram, ma Satan i ga vi ia ra vinun ma lavutul na kilakilala, ma ta ra ava pa da pala vue go ra vivi kan ia ta ra Bung Sabat? ¹⁷Ba i tatike go ra lavur tinata, diat par dia vartoto me, dia vavirvir; ma ra kor na tarai dia gugu ta go ra lavur bo na magit par i tar pait ia.

A tinata valavalar ure ra pat na mastad
(*Mat 13:31-32; Mar 4:30-32*)

¹⁸Ma i biti: A varkurai kai God dir vardada ma ra ava? Ava ina valarue me? ¹⁹Dir vardada ma ra pat i ra mastad,^d tika na tutana i kap ia, ma i vaume ta kana uma; ma i tavua, ma i ngala na davai; ma ra lavur beo liuliu dia ra.kan ta ra ingaingarina.

A tinata valavalar ure ra leven
(*Mat 13:33*)

²⁰Ma i biti mulai: Ava ina valarue ra varkurai kai God me? ²¹Dir vardada ma ra leven nina tika na vavina i ga vatur ia, ma i poto ive ma ra utul a valavalar na plaua, ma ra ik boko i leven parika.

Ra mataniolo i irivo
(*Mat 7:13-14,21-23*)

²²Ma i alalu ta ra lavur pia na pal, ma ta ra lavur gunagunan, i vartovo vanavana, ma i vana tuk tar urama Ierusalem. ²³Ma tikai i tir ia: Luluai, a paupau ka laka diat da ga valaun diat? Ma i biti ta diat: ²⁴Avat a ongor upi avat a olo ta ra mataniolo i irivo, tago iau tatike ta vavat, mangoro boko diat a valar ra niruk tana, ma pata. ²⁵Ba ra luluai na pal i tar tut, ma i tar banu ra matakilalat, ma ava turtur ra pia, ma ava pipidil ta ra banbanu ma ava biti dari: Luluai, una papa are avet; na biti ke ta vavat dari: Pa iau nunure avat ba avat mamave; ²⁶ma avat a tur pa ra tinata dari: Ave ga ian ma ave ga momo ta ra luaina matam, ma u ga vartovo ta kaveve lavur nga; ²⁷ma na biti: Iau varve avat, ba pa iau nunure avat ba avat mamave; avat a umana tena pait ra kaina magit par, avat a vana kan iau. ²⁸A tinangi boko ma ra vangvangia palangia, ba avat a gire Abaraam, Isak ma Iakob ma ra lavur propet par ta ra varkurai kai God, ma avat, di okole vue ka avat. ²⁹Ma diat a vut maro ra matana taur ma ra taoai ma ra labur ma ra taubar ma diat a ki ta ra varkurai kai God. ³⁰Ma ta umana dia murmur, diat a lua, ma ta ra umana dia lua, diat a murmur uka.

Iesu i mari Ierusalem
(*Mat 23:37-39*)

³¹Ta nam ra pakana bung iat ta ra umana Parisaio dia vut, dia biti tana: Una irop, ma una vana; tago Erodes i mainge upi na doko u. ³²Ma i tatike ta diat: Avat a vana, avat a ve nam ra leing na pap ba: Go iau valavalagar gori ma ningene; ma oari ina ngo. ³³Ma ina vanavana gori

^d 13.19 A mastad, a davai nina i manga ikilik ra patina, ia kaka ra davaina iat i ngala.

ma ningene ma oari bula, upi koko ra propet na virua tai ta ra gunan irai, aro Ierusalem iat. ³⁴Ierusalem, Ierusalem, nam i dokodoko ra lavur propet, ma i tupatupar diat, dia tultulue diat tadav ia! Aivia ra bung iau ga mainge ba ina varurue ra lavur natum, da ra kakaruk i varurue ra lavur natnatina ta ra vavai na bebeana, ma ava ol ika. ³⁵Gire! A kuba i vavat i tur vakuku ka pire vavat; ma iau tatike ta vavat: Pa avat a gire mule iau tuk ta ra bung ba avat a biti tana dari: Da pite pa nina i pot ma ra iang i ra Luluai.

Iesu i valagar pa tika na minait

14 ¹Ma ba i ruk ta ra kuba i tika na luluai ta diat a umana Parisaio ta ra Bung Sabat, upi na en ra gem, dia kiki ue ke. ²Ma tika na tutana i mait i polo ra pakapakana, ma i ki maro lua tana. ³Iesu i tir ra umana tena kabinana ta ra varkurai ma ra umana Parisaio dari: I takodo ba da valagar ta ra Bung Sabat ba pata? ⁴Ma dia ki mut uka. Ma i vatur ia, i valagar pa ia, ma i tul vue. ⁵Ma i biti ta diat: To ia ta vavat ba kana as ba kana bulumakau i bura ta ra tung ta ra Bung Sabat, ma pa na al vatutua lulut pa ia laka? ⁶Ma pa i tale diat upi diat a bali mule go ra lavur tinata.

A madu na bala ma ra varmari pire ra vaira

⁷Ba i gire diat di ga ting pa diat, dia pilak pa ra umana kiki na lua, i tatike ra tinata valavalalar ta diat, dari: ⁸Ba tikai i ting pa u ta ra lukara na varbean, koko una ki ta ra kiki na lua; kan i tar ting pa tikai bula i ngala ta mumur, ⁹ma nam i ga ting pa amur na pot ma na biti tam: Una ki are go ra tutana; ma una vana na vavirvir upi ra kiki namur. ¹⁰Ba di tar ting pa u, una vana ma una ki ta ra kiki i mur kakit, ma ba nina i ga ting pa u i pot, na biti tam: Talaigu, una mai, una ki rikai na lua; ma diat par ava ki varurung ma diat ta ra nian, diat a ru u. ¹¹Tago nina i vangala pa mule, da vaikilik pa ia, ma nina i vaikilik pa mule, da vangala pa ia.

¹²Ma i biti bula tai nina i ga ting pa ia: Ba u mal pa ra nian na keake ba ra nian na ravian, koko una ting pa ra lavur talaim, ma ra lavur turam, ma ra lavur niurum, ma ra lavur tadar tana, kan diat a ting pa u bula ma diat a bali ia tam. ¹³Ba u mal pa ra lukara, una ting pa ra lavur luveana, ma ra lavur kakak, ma ra lavur kekebau, ma ra lavur pula; ¹⁴ma una doan; tago vakir kadiat ta magit upi diat a bali ia me tam; da bali ia tam ta ra nilaun mulai kai ra lavur tena takodo.

A tinata valavalalar ure ra ngala na lukara

(Mat 22:1-10)

¹⁵Tikai ta diat dia ki me ta ra nian, ba i valongore go ra lavur tinata, i tatike: Nina ba na en ra gem boko ta ra varkurai kai God, i ti doan.

16 Ma Iesu i biti tana: Tika na tutana i mal pa ra ngala na nian ma i ting pa mangoro tana; 17 ta ra pakana bung na nian i tulue kana tultul upi na ve diat, di ga ting pa diat, ba: Avat a mai; tago di tar vaninare ra lavur magit par. 18 Ma diat par dia vura tata bat diat. A luaina i biti tana: Iau tar kul pa ra pakana pia, ma ina vana, ina gire muka; iau lul u ba da nur vue iau. 19 Ma tikai bula i biti: Iau tar kul ra ilima na uraura bulumakau, ma ina vana, ina valar diat; iau lul u ba da nur vue iau. 20 Ma ta ra tikai bula i biti: Amir tar taulai ma tika na vavina, ma i dekdek upi ina vana. 21 Ma ra tultul i vana, ma i ve kana luluai ta go ra lavur tinata. Ma ra luluai na pal i kankan ma i biti tai kana tultul: Una vana lulut ta ra lavur nga, ma ta ra lavur nga ikik ta ra pia na pal, ma una ben pa ra umana kakak, ma ra umana pula, ma ra umana kekebau. 22 Ma ra tultul i biti: Luluai, di tar pait nam parika u vartuluai upi ia, ma pa i kor boko. 23 Ma ra luluai i biti tai ra tultul: Una vana ta ra lavur nga tur, ma ta ra lavur nga na umauma, una vo pa diat, upi diat a ruk upi kaugu pal na kor. 24 Tago iau tatike ta vavat: Koko ta tikai ta diat, di ga ting pa diat, na ian kilang kaugu nian.

Ra tarai na vartovo diat a vungue kadia tabarikik parika
(*Mat 10:37-38*)

25 Ma a ngala na kor na tarai dia varagur me; ma i tur tapuku ma i tatike ta diat: 26 Ba tikai i tadav iau ma pa i milikuane tamana, ma nana, ma kana taulai ma ra umana natuna, ma ra umana turana, ma ra umana taina, io, ma kana nilaun bula, vakir kaugu tutana na vartovo. 27 Nina ba pa i puak pa kana bolo ma pa i murmur iau me, vakir kaugu tutana na vartovo. 28 Tago to ia ta vavat ona i mainge upi na pait ra pal vartaun, ba pa na ki boko upi na luk value pa ra mataina, pi na matoto ba na pait ot pa ia ba pata? 29 Kan ba i tar pait ra vunapaina, ma i mama pait ot pa ia, ma diat par dia gire, diat a kulume tana, diat a biti: 30 Go ra tutana i tar pait ra vunapaina, ma i mama pait ot pa ia. 31 Ba to ia ra king, ba i vana oai upi ra vinarubu ma ta ra king, ba pa na ki boko upi na nuknuk lua ba ra vinun na arip na marmar na tarai na topa bar ra ura vinun na arip na marmar na tarai kai nina i tut na vinarubu ure? 32 Kan ba nina ta ra tikai i vailik boko kan ia, na tulue tadav ia ma na lul pa ra malmal tana. 33 Damana ba tikai ta vavat pa i vungue kana tabarikik parika, vakir kaugu tutana na vartovo.

Ra solt nina pa i topa ta magit
(*Mat 5:13; Mar 9:50*)

34 A solt i boina; ma gala ra mapak i ra solt i panie, da vamapak mule ma ra ava? 35 Pa i topa ra pia, ma pa i topa ra ul a puputa, da vue ke. Nina ba ra talingana upi na valongor me, boina ba na valongore.

A sip i ga rara
(*Mat 18:12-14*)

15 ¹Ma ra lavur tena varurue totokom ma ra lavur tena varpiam par dia tadav ia upi diat a valongore. ²Ma ra umana Parisaio ma ra umana tena tutumu dia tata mukumuk ure, dia biti: Go ra tutana dia varmaram ma ra lavur tena varpiam, ma dia ian me.

³Ma i tatike go ra tinata valavalar ta diat, dari: ⁴To ia ta vavat ba kana ra mar na sip, ma tikai i rara, ma pa na vana kan ra lavuvat na vinun ma lavuvat aria ra pui, ma na mur nina i rara, tuk ta nam ra bung ba na tikan tadav ia mulai? ⁵Ba na ga tikan tadav ia, na puak vakoia ta ra ulavarana, ma na gugu. ⁶Ma ba i pot ra kubana, na oro pa ra umana niuruna ma ra umana talaina, ma na biti ta diat: Dat a gugu tago iau tar tikan tadav kaugu sip i ga rara. ⁷Iau tatike ta vavat, ba damana bula na lia ra gugu tuna arama ra bala na bakut ure tika na tena varpiam i tar nukpuku, ta diat ra lavuvat na vinun ma lavuvat na tena takodo, nina ba pa dia kaina upi ra nukpuku.

A pakana mani i rara

⁸Ba nuve ra vavina ba kana ra vinun na pakana mani, ma ba i varara vue tikai, ba pa na valiting ra lamp laka, ma na arupe ra pal, na tikitikan muka upi na tikan tadav ia? ⁹Ba i tar tikan tadav ia, na oro pa ra umana niuruna ma ra umana talaina, ma na biti: Dat a gugu, tago iau tar tikan tadav nina ra pakana iau ga varara vue. ¹⁰Damana bula, iau tatike ta vavat, a gugu pire ra umana angelo kai God ure tika na tena varpiam i nukpuku.

A bul i ga rara

¹¹Ma i biti dari: Tika na tutana a ivu natuna, a ura tutana, ¹²ma ra muruna ta dir i biti tai tamana: Tama, una takan tar kaugu tiniba ta kaum tabarikik. Ma i tibe dir ma kana tabarikik par. ¹³Ma pa i vavuan ra bung, ba nam ra muruna i vung varurue kana tabarikik parika, ma i vana me ta ra gunan vailik ma i vole vue kana tabarikik par abara ta kana mangamangana vovoloji. ¹⁴Ma ba i tar vole vue parika, a ngala na mulmulum i tup nam ra gunan; ma i mulmulum nagam. ¹⁵Ma i vana, i ki pire tikai ta nam ra gunan; ma nina i ki pirana, i tulue ta kana umana gunan pi na tabatabar ra umana boroi. ¹⁶Ma i anan upi na maur ma ra lavur pal i ra magit a umana boroi dia en ia, ma pa ta i tabar ia. ¹⁷Ba i minana mulai, i biti: Aivia ra tultul kai tamagu, i kulkul diat, dia maur ma ra gem, ma dia en valili ia, ma go iau mat ati ma ra mulmulum! ¹⁸Iau ina tut, ma ina vana tadav tamagu ma ina biti tana: Tama, iau ga papait ra varpiam pire ra bala na bakut ma piram bula; ¹⁹pa iau ko upi

da vatang mule iau ba natum; una togue iau da tikai ta diat kaum umana tultul u kulkul uka diat. ²⁰Ma i tut, i vana tadav tamana. Ba i vailik ka boko, tamana i gire, ma i mari ia, i vutvut tadav ia, i tal pa ra inoana, ma i manga galum ia. ²¹Ma natuna i biti tana: Tama, iau ga papait ra varpam pire ra bala na bakut ma piram bula; ma pa iau ko upi da vatang mule iau ba natum. ²²Ma tamana i tatike tai kana umana tultul: Avat a kap lulut ra mal uti, nina i boina kakit, ma avat a ule tar ia tana; avat a ule ra domol ta ra limana, ma ra ura pal a kau ta ra ura kauna; ²³ma avat a kap ra monoina nat na bulumakau uti, da doka, dat a ian ma dat a gugu. ²⁴Tago natugu go i ga mat, ma go i laun mulai; i ga rara, ma go i vana rikai mulai. Ma dia vura gugu. ²⁵Ma natuna, ra luaina, i ki na uma; ma ba i maravai ta ra pal, i valongore ra kaur ma ra malagene. ²⁶Ma i oro pa tika na tultul, i tir ia ure go ra lavur magit. ²⁷Ma i tatike tana: Turam i tar pot, ma tamam i tar doko ra monoina nat na bulumakau ure, tago i gire mule, ma i laun bulu. ²⁸Ma i kankan, i ole ra niruk; ma tamana i irop tadav ia, i tingting pa ia. ²⁹Ma i biti tai tamana: Go mangoro na kilala iau ga toratorom tam, ma pa iau ga piam kaum vartuluai; ma pa u tabar iau ma ta nat na me ke, upi avet a gugu me ma ra umana talaigu. ³⁰Ba go natum i vut, nina i ga vole kaum tabarikik ta ra umana igoro na vavina, u doko ra monoina nat na bulumakau ure. ³¹Ma i biti tana: Natugu, u ki vatikai piragu, ma kaugu tabarikik parika kaum uka. ³²I kat ba da gugu ma da ga, tago go turam i ga mat, ma go i laun mulai; i ga rara, ma go di tar tikan tadav mule.

A tultul i kabinana

16 ¹Ma i tatike bula tai ra tarai na vartovo: Tika na tadar na tutana kana tika na tultul na tabarikik, ma di takun ia tana ba i vole kana tabarikik. ²Ma i oro pa ia, ma i biti tana: Ava go iau valongore ure u? Una vaarike kaum papalum, tago pa una tultul na tabarikik mulai. ³Ma ra tultul na tabarikik i nuk ia ra balana: Ava ina pait ia, tago kaugu luluai i tak vue go ra papalum kan iau? Pa iau dekdek upi ina ipuk; ma iau vavirvir ba ina lulul. ⁴Iau nunure nam ina pait ia, upi ba di tar okole vue iau kan go ra papalum, diat a vango iau ta ra kubakuba i diat. ⁵Ma i oro tikatikai pa diat par dia ga la pa ra magit kai kana luluai, ma i tir ra luaina: Aivia u ga la pa ia tai kaugu luluai? ⁶Ma i biti: A mar na valavalar na dangi. Ma i biti tana: Una vatur kaum buk, una ki, ma una tumu lulut i tana ba ra ilima na vinun uka. ⁷Ma i tir ta ra tikai: Aivia u ga la pa ia? Ma i biti: A mar na valavalar na vit. Ma i biti tana: Una vatur kaum buk, ma una tumu tana ba ra lavutul na vinun uka. ⁸Ma ra luluai i pite pa go ra tultul na tabarikik nina pa i ga takodo, tago i tar papait na kabinana damana; tago ra umana natu i go ra e dia lia ma ra kabinana ta kadia tataun ta diat ra lavur natu i ra kapa. ⁹Iau tatike ta vavat: Avat a

vamaram pa ta umana talai vavat ma ra tabarikik kai ra mangamangana pa i takodo, upi ba i tar par da vango pa avat ta ra palpal i tur tukum. ¹⁰Nina i dovot ta ra magit i ikilik ika, i dovot bula ta ra ngala na magit, ma nina ba pa i dovot ta ra ikilik, pa i dovot ta ra ngala. ¹¹Ona pa ava ga dovot ta ra tabarikik pa i takodo, ia laka na nur tar ia ta vavat nam i dovot? ¹²Ba pa ava ga dovot ta nam kai ta ra tikai, ia laka na tabar avat ma kavavat? ¹³Pa ta tultul ba na torom tai ta ivu luluai; tago na milikuane tikai, ma na mari ta ra tikai; ba na murmur tikai, ma na piam ta ra tikai. Avat a torom dave tai God ma ta ra tabarikik bula?

Ta umana tinata kai Iesu

(Mat 11:12-13; 5:31-32; Mar 10:11-12)

¹⁴Ma ra umana Parisaio, a umana tena mari mani, dia valongore go ra lavur tinata; ma dia kulume tana. ¹⁵Ma i biti ta diat: Avat, ava vatakodo avat ta ra mata i ra tarai; ma God i nunure ra bala i vavat; tago nina ra magit a tarai dia pite pa ia, i milmilikuan ta ra mata i God. ¹⁶A tinata na varkurai ma ra vartovo kai ra lavur propet dia tuk tar tai Ioanes; ma papa nam ra kilala di varve ra bo na varvai ure ra varkurai kai God, ma ra tarai par dia olo ma ra ongor tana. ¹⁷Pa i dekdek upi ra bala na bakut ma ra rakarakan a gunagunan na panie, ma pa ta ngungu matana buk na panie ta ra tinata na varkurai. ¹⁸Nina i vungue kana vavina, ma i ben ta ra tikai i po, ma nina i ben ta vavina ba kana tutana i tar vungue, i po bula.

Lasaro dir ma ra uviana

¹⁹Tika na uviana, i mong ma ra mal meme ma ra bo na mal kumau, ma i lukara a bungbung parika; ²⁰ma di vadiop tika na tena nilul, a iangina Lasaro, pire kana mataniolo, i manmanua ra pakapakana, ²¹ma i mainge na en ra tagigi na nian i burabura kan ra vuvuvung na nian kai ra uviana; io, ma ra umana pap dia damdam ra manuana. ²²Tuka boko, a tena nilul i mat, ma ra umana angelo dia puak pa ia urama ta ra bongobongo i Abaraam; ma ra uviana i mat bula, ma di punang ia. ²³Ma ara ra ruarua na tulungen i tadaraka, tago i kankadik, ma i gire Abaraam aro vailik, ma Lasaro ta ra bongobongo i Abaraam. ²⁴Ma i oraoro dari: Tama, Abaraam, una mari iau, una tulue Lasaro upi na tuk pa ta ik a tava ma ra ngu na kaka na limana, ma na vamadoldol ra karameagu me, tago iau kankadik ta go ra birao. ²⁵Abaraam i biti: Natugu, una nuk pa ia, ba u ga laun boko u ga alube pa kaum lavur bo na magit, ma damana bula Lasaro a lavur kaina magit; ma go di mal ia ati, ma u, u kankadik. ²⁶Go bula, tika na ngala na male livuan ta dat, upi koko diat a bolo mamati pire vavat, ma pa ta bula na bolo maro uti pire vevet. ²⁷Ma i biti: Tama, iau lul ba una tulue ta ra kuba i tamagu, ²⁸tago a ilima na turagu, ma

na tigel diat kan diat bula, diat a vana uti ta go ra kinadik. ²⁹Abaraam i biti: A buk kai Moses ma ra lavur propet i tur pire diat; boina ba diat a valongore diat. ³⁰Ma i biti: Pata, tama Abaraam; ba tikai na tadav diat kan ra minat, diat a nukpuku muka. ³¹Ma i biti tana: On.a pa dia valongore Moses ma ra lavur propet, pa diat a kapupi bula ba tikai ta diat ra umana minat na tut rikai.

A kaina mangamangana
(*Mat 18:6-7,21-22; Mar 9:42*)

17 ¹Ma i biti tai kana.tarai na vartovo: Di mama tur bat ra lavur tukatukai upi koko dia vana rikai, ma na kaina tai nina dia vana rikai tana! ²Gala na boina gala di ga kun tar ra vat na niudu ta ra inoana, ma gala di ga vue vadudu ia na ta, upi koko na varara tikai ta diat ra umana ikilik dari. ³Avat a balaure avat! Ba turam i pait ra varpiam, una pit ia; ma ba i nukpuku, una nur vue muka. ⁴Ba i pait ra varpiam tam a lavurua na pakana tai tika na bung, ma i lingan piram a lavurua na pakana bula ma ra tinata dari: Iau nukpuku, una nur vue muka.

A nurnur

⁵Ma ra umana apostolo dia tatike tai ra Luluai: Una vangala kaveve nurnur. ⁶Ma ra Luluai tatike: Ona kavava nurnur i da ra ikilik na pat i ra davai, ma avat a tatike tai go ra davai, a lovo, dari: Una tarubat, ma una tur ara na ta! na torom ta vavat.

A papalum kai ra tultul

⁷To ia ta vavat laka ba kana tultul i tar ipuk, ba i tar balaure ra umana sip, na tatike tana, ba i vut maro ra uma: Uti muka, una ki, ma una ian; ⁸ma pa na biti dari laka: Una mal pa agu magit, ma una vi pit, una torom pa tagu ba ina ian pa, ma ina momo pa; ma namur boko una ian, ma una momo? ⁹Dave na pite pa laka nam ra tultul, tago i tar pait ra lavur magit i ga tul tar ia tana? ¹⁰Damana avat bula, ba ava tar pait vapar nam di ga tul tar ia ta vavat, avat a tatike: Avet a umana tultul na niiba, ave ga pait kaveve papalum uka.

Iesu i vagomgom pa ra vinun na vukavuka

¹¹Ba dia vanavana na nga urama Ierusalem, i vanavana livuan Samaria ma Galilaia. ¹²Ma ba i olo tai tika na pia na pal, dia varkuvo ma ra vinun na tarai dia vukavuka, ma dia tur maro vailik; ¹³ma dia manga oro dari: Iesu, Luluai, una mari avet. ¹⁴Ba i gire diat, i tatike ta diat: Avat a vana, avat a ve kapi avat tai ra umana tena tinabar. Ba dia vanavana, dia gomgom uka. ¹⁵Ma tikai ta diat, ba i gire i tar lagar, i talil, ma i pite pa God ma ra ngala na nilaina, ¹⁶ma i va timtibum pire ra ura kauna, ma i

pite pa ia; ma ia ra te Samaria. ¹⁷Iesu i tir ia: Pa di vagomgom avat ava vavinun laka? Akave ra lavuvat? ¹⁸Pa ta laka i talil upi na pite pa God, ia kaka go ra vaira? ¹⁹Ma i tatike tana: Una tut, ma una vana; kaum nurnur i tar valaun u.

Ra e na varkurai kai God na pot

(Mat 24:23-28,37-47)

²⁰Ba ra umana Parisaio dia tir ia ba vingaia ra varkurai kai God na vut, i tatike bali diat dari: A varkurai kai God pa i vut ma ra ginigira upi ia; ²¹ma pa da biti ba: Go kari! ba: Nam! Tago ra varkurai kai God i ki livuan ta vavat.

²²Ma i tatike tai ra tarai na vartovo: A e na vut boko ba avat a mainge upi avat a gire tika na bung kai Natu i ra tutana, ma pa avat a gire. ²³Ma diat a tatike ta vavat ba: Nam! ba: Go kari! Koko avat a vana, koko avat a murmur tana. ²⁴Tago dir vardada ma ra meme; ba i pala ia aro ta ra papar a vavai na bakut i vakapa are ta ra papar a vavai na bakut bula; damana bula Natu i ra tutana ta kana bung. ²⁵Ma na kadik lua ma ra mangoro na mangamangana, ma go ra taun tarai na pue vue. ²⁶Da nam ta ra kilala i Noa, damana bula ta ra kilala i Natu i ra tutana. ²⁷Dia ga iaian, dia ga momamomo, dia ga varvarbean, ma dia ga tulatulai ta ra varbean tuk ta nam ra bung ba Noa i koa ta ra parau ta tana, ma ra lovon ta i pot ma dia virua parika tana. ²⁸Damana bula ta ra kilala i Lot: dia ga iaian, dia ga momamomo, dia ga kukul, ma dia ga ivura, dia ga vauma, ma dia ga papait pal, ²⁹ma ta ra. bung Lot i irop kan Sodom, a iap ma ra pakar i bura marama ra bakut, ma dia virua parika tana; ³⁰na damana bula ta ra kilala ba da vaarike Natu i ra tutana tana. ³¹Ta nam ra kilala, koko nina i ki ra ul a pal na irop upi kana tabarikik ara ra bala na pal, upi na vairop ia; ma ba tikai i ki ra uma, koko muka na talil. ³²Avat a nuk pa ra taulai kai Lot. ³³Nina i mainge na valaun mule, na virua; ma nina ba pa i nuk pa kana nilaun, na laun muka. ³⁴Iau tatike ta vavat: Ta nam ra marum, a ivu tutana dir a va tai tika na vava; da vatur vake tikai, ma ta ra tikai da nur vue. ³⁵A ivu vavina dir a uduudu varurung; da vatur vake tikai, ma ta ra tikai na ki ke. [³⁶A ivu tutana dir a ki ta ra uma; da vatur vake tikai, ma ta ra tikai da nur vue.] ³⁷Ma dia tir ia dari: Luluai, akave? Ma i tatike ta diat: A umana kotkot dia pot varurung ta nam ra gunan a minat i va tana.

A tinata valavalalar ure ra ua na vavina ma ra tena varkurai

18 ¹Ma i tatike ra tinata valavalalar ta diat upi na tovo diat, ba i topa ra tarai upi diat a araring milat ma koko diat a talangan. ²I biti: Tika na tena varkurai i ga ki tai tika na pia na pal, pa i ru God, ma pa i nuk pa ra tarai. ³Ma tika na ua na vavina bula ta nam ra pia na pal, ma i

vala vana tadav ia, i lul ia dari: Una obo iau ta kaugu ebar. ⁴Ma lua boko i ole; ma namur i nuk ia ra balana dari: Pa iau ru God, ma pa iau nuk pa ra tarai, ⁵ia kaka, tago go ra ua na vavina i vovo vatalanguane iau, ina oba ka, kan na vatalanguane iau ma kana vinavana milat. ⁶Ma ra Luluai i biti: Avat a valongore go ra tinata kai ra kaina tena varkurai. ⁷Ma God bar, pa na obo laka ra taraina, diat, dia tangi tadav ia ra marum ma ra keake bula, nina diat, i unguung vovovon pa diat? ⁸Iau tatike ta vavat, na obo lulut pa diat. la kaka, ba Natu i ra tutana i pot na gire tadav bar ta nurnur ra pia?

A tinata valavalar ure ra Parisaio ma ra tena varurue totokom

⁹Ma i tatike bula go ra tinata valavalar tadav diat dia nurnur ta diat mule, ba ra umana tena takodo diat, ma dia pidimuane ra tarai par. ¹⁰A ivu tutana dir vana urama ra pal na vartabar upi ra niaring; tikai ta dir a Parisaio, ma ta ra tikai a tena varurue totokom. ¹¹A Parisaio i tur ma i araring ta ra balana dari: God, iau pite pa u tago pa ave vardada ma ra tarai par, a lavur tena varvaur, a lavur tena vaongo, a lavur tena nipo diat, ma pa amir varogop bula ma go ra tena varurue totokom. ¹²Iau vevevut ma ra vinavel a vikvik par; iau vartabar ma tikitikai ta ra vinvinun iau vatur vake. ¹³Ma ra tena varurue totokom i tur ara vailik, i ruva ba na tadarake ra bakut, i tibul ra bongobongono, ma i biti: God, una mari ka iau, iau a tena varpiam. ¹⁴Iau tatike ta vavat: Go ra tutana i talil ra kubana, a tena takodo, ma ta ra tikai pata; tago nina i vangala pa mule, da vaikilik pa ia; ma nina i vaikilik pa mule, da vangala pa ia.

Iesu i vadoane ra umana bul ikilik

(Mat 19:13-15; Mar 10:13-16)

¹⁵Ma dia kap ra umana kuramana tadav ia, upi na bili diat; ba kana tarai na vartovo dia gire, dia tugal diat. ¹⁶Ma Iesu i oro pa diat pirana, ma i biti: Avat a nur vue ra umana bul ikilik upi diat a tadav iau, ma koko avat a tugal diat, tago kadiat dia dari ra varkurai kai God. ¹⁷A dovot go iau tatike ta vavat: Nina ba pa i kapupi ra varkurai kai God da ra bul ikilik, pa na olo muka tana.

Ra uviana na tutana

(Mat 19:16-30; Mar 10:17-31)

¹⁸Tika na tena varkurai i tir ia: Bo na Tena Vartovo, ava ina pait ia upi kaugu ra nilaun tukum? ¹⁹Iesu i tatike tana: Dave u vatang iau ba iau boina? Pa ta i boina, ia kaka God. ²⁰U nunure ra lavur vartuluai: Koko una po, Koko una vardodoko, Koko una long, Koko una varvai vavaongo, Una ru tamam ma nam. ²¹Ma i biti: Go parika iau tar toratorom tana papa amana ba iau ga bul. ²²Ba Iesu i valongore, i biti tana: A kopono

magit boko u iba upi ia; una ivure kaum vurvur magit parika, ma una tibe ra lavur luveana me, ma kaum boko ra bo na vuvuvung ra bala na bakut; ma una mai, una mur iau. ²³Ba i valongore go ra tinata i tabun muka ra balana tana, tago i manga uviana. ²⁴Ba Iesu i gire, i biti: I papait na dekdek muka upi ta tika na uviana na olo ta ra varkurai kai God! ²⁵Tago a niolo kai ra uviana ta ra varkurai kai God i manga dekdek ta dir ma ra nidolo kai ra kamel ta ra matana ingingit. ²⁶Ma diat dia valongore dia tatike: Ari ona damana, ia da valaun ia? ²⁷Ma i biti: A magit i dekdek pire ra tarai, God i pait valar pa ia. ²⁸Ma Petero i biti: Ave ga vana kan kaveve vurvur magit ma ave murmur u. ²⁹Ma i biti ta diat: A dovot go iau tatike ta vavat: Pa ta i ga vana kan ra pal, ba kan kana vavina ba ra umana turana, ba nana, ba tamana, ba ra umana natuna, ure ra varkurai kai God, ³⁰ba pa na vatur vake ra mangoro iat ta go ra nilaun ma namur ra nilaun tukum.

Ra vautuluna tinata kai Iesu ure kana minat

(Mat 20:17-19; Mar 10:32-34)

³¹Ma i agure vaire pa ra vinun ma a ivut, ma i biti ta diat: Go da vana urama Ierusalem, ma da pait nina ra lavur magit par ra umana propet dia ga tumu ia ure Natu i ra tutana. ³²Tago da tul tar ia tai ra lavur Tematana, ma da kulume, ma da vakaina muka, ma da nami ia; ³³diat a virit ia, ma diat a doka; ma ta ra vautuluna bung na laun mulai. ³⁴Ma pa dia matoto ta go ra magit; ma di ive go ra tinata kan diat, ma pa dia nukure ra kukurai ra lavur magit di ga tatike.

Iesu i vanana pa ra pula

(Mat 20:29-34; Mar 10:46-52)

³⁵Ba i maravai Ieriko, tika na pula i ki ra papar a nga, i lulul; ³⁶ba i valongore ra kor dia vanavana, i titir ba ava go. ³⁷Ma dia ve ba Iesu ra te Nasaret i vanavana pakit. ³⁸Ma i oraoro dari: Iesu, u natu i David, una mari iau. ³⁹Ma diat dia lualua, dia tigel ia ba na ki mut uka; ma i manga oraoro ka dari: U natu i David, una mari iau. ⁴⁰Ma Iesu i tur, ma i vartuluai ba da ben ia pirana; ma ba i vana maravai pirana, i tir ia: ⁴¹Ava u mainge ba ina pait ia tam? Ma i tatike: Luluai, ba ina nana mulai. ⁴²Ma Iesu i biti tana: Una nana muka, kaum nurnur i tar valaun u. ⁴³Ma i nana vuavuai mulai, ma i mur ia, ma i pite pa God; ma ra tarai par bula ba dia gire, dia pite pa God.

Iesu dir ma Sakaio

19 ¹Ma i olo Ieriko, ma i vanavana alalu. ²Ma tika na tutana i ki ie, a iangina Sakaio, a luluai kai ra umana tena varurue totokom, ma i uviana. ³Ma i mainge na gire Iesu ba to ia; ma i mama gire, tago a

kor, ma ia ra tok na tutana. ⁴Ma i vila lua, i koe ra davai, a lovo, upi na gire, tago ba na bolo ta nam ra nga. ⁵Ba Iesu i pot abara i tadaraka, ma i tatike tana: Sakaio, una lulut, una irop, tago ina ki ta ra kubam gori. ⁶Ma i irop lulut, ma i agure pa ia ma ra gugu. ⁷Ba dia gire, dia tata mukumuk par, dia biti: Go i vana, upi dir a ki ma ra tutana, a tena varpam. ⁸Ma Sakaio i tur, ma i tatike tai ra Luluai: Go, Luluai, tika na papar ta kaugu lavur tabarikik iau tabar ra lavur luveana me; ma ba iau ga vo pa ta magit pa i dovot tai ta tikai, ina bali ia ma ra ivat. ⁹Ma Iesu i tatike tana: Gori ra varvalaun i tadav go ra pal, tago ia bula a natu i Abaraam. ¹⁰Tago Natu i ra tutana i ga vana rikai upi na tikan upi nina i rara ma upi na valaun ia bula.

A tinata valavalalar ure ra mamat na mani

(Mat 25:14-30)

¹¹Ba dia valavalalongore go ra lavur tinata, i tatike bula ra tinata valavalalar, tago i maravai Ierusalem, ma tago dia biti ba ra varkurai kai God na arikai vuavuai. ¹²Io, i biti dari: Tika na luluai i vana ta ra gunan vailik, upi na kale pa kana varkurai, ma na talil mulai. ¹³Ma i oro pa kana vinun na tultul, ma i tul tar ra vinun na mamat na mani ma i tatike ta diat: Avat a kukul me tuk ta ra bung ba ina lilikun mulai tana. ¹⁴Ma ra tarai ta kana pia na pal dia milmilikuane, ma dia tulue ta umana upi diat a mur ia, dia tatike: Pa ave mainge go ra tutana pi na kure avet. ¹⁵Ba i tar kale pa ra varkurai, ma i tar talil mulai, i vartuluai ba da oro pa nina ra umana tultul i ga tul tar ra mani ta diat, upi na matoto ba ava i tur ta kadia vapiyai. ¹⁶Ma ra luaina i vana pirana, i biti: Luluai, kaum mani i tar vinun tana. ¹⁷Ma i biti tana: Boina muka, u a bo na tultul; tago u ga dovot ta ra ikilik muka, una kure ra vinun na pia na pal. ¹⁸Ma ra vauruana i tadav ia, i biti: Luluai, kaum mani i tar ilima tana. ¹⁹Ma i biti bula tana: U bula, una kure ra ilima na pia na pal. ²⁰Ma tikai bula i tadav ia, i biti: Luluai, go kaum mani mulai, iau ga pulu mal ia ma ra mal; ²¹tago iau ga burut i tam, tago u a dekdek na tutana; u tak pa nam pa u ga vung ia, ma u ingate nam pa u ga vaume. ²²Ma i biti tana: U a kaina tultul, ina kure u ta kaum tinata iat. U tar nunure ba iau a dekdek na tutana, iau tak pa nam pa iau ga vung ia, ma iau ingate nam pa iau ga vaume; ²³dave pa u ga tul tar kaugu mani ta diat dia piapie mani, upi ba iau pot, ina ga vatur vake, ma ra vatur bula tana? ²⁴Ma i tatike ta diat dia tur pirana: Avat a tak vue nam ra mani kan ia, ma avat a tul tar ia tai nina i vung ra vinun. ²⁵Ma dia biti tana: Luluai, i tar vinun kana mani. ²⁶Iau tatike ta vavat: Nina i vuvuvung, da tabar ia mulai; ma nina ba pa i vuvuvung, da tak vue kana ikilik kan ia. ²⁷Ma avat a vila pa nam kaugu umana ebar pa dia ga mainge ba ina kure diat, ma avat a doko diat ati piragu.

Iesu i olo Ierusalem

(*Mat 21:1-11; Mar 11:1-11; Ioa 12:12-19*)

²⁸Ba i tar tatike vue go ra tinata, i lualua mulai urama Ierusalem.

²⁹Ma ba i maravai Betpage ma Betania, pire ra luana, nam di vatang ia ba a luana na Oliva, i tulue ra ivu tutana na vartovo, i biti: ³⁰Amur a vana ta nam ra pia na pal na lua ta mumur, ma ba amur a olo tana, amur a tadav uka ra nat na as di tar veva, ma pa ta i ga ki boko tana, amur a pala ia, ma amur a ben ia uti. ³¹Ba tikai i tir amur ba: Dave amur pala ia? amur a biti dari: Beaka ra Luluai i mainge. ³²Ma dir nam, i tulue dir, dir vana ma dir gire tadav nina ra magit i ga tatike ta dir. ³³Ba dir palapala ra nat na as, diat ba kadiat, dia tir dir: Dave go amur pala pa ra nat na as? ³⁴Dir biti: Beaka ra Luluai i mainge. ³⁵Ma dir ben ia tadav Iesu; ma dia pale kadia umana mal ta ra nat na as, ma dia vaki Iesu tana. ³⁶Ba i vanavana, dia palapale kadia lavur mal na nga. ³⁷Ma ba i tar maravai pire ra vanavana ba ta ra luana na Oliva, a lavur tarai na vartovo par dia gugu ma dia pite pa God ma ra ngala na nilai diat ta ra lavur dekdek na papalum, dia tar gire; dia biti: ³⁸I ti doan nina ra King i vut ma ra iang i ra Luluai; a malmal arama ra bala na bakut, ma ra pite varpa urama muka! ³⁹Ta ra umana Parisaio ta ra kor dia biti tana: Tena Vartovo, una tigel kaum tarai na vartovo. ⁴⁰Ma i tatike bali diat dari: Iau ve avat, ona go diat diat a tur mut, a lavur vat diat a oraoro.

Iesu i tangie Ierusalem

⁴¹Ma ba i maravai, i gire ra pia na pal, ma i tangie, i biti: ⁴²Gala u bula u tar nunure ta go ra bung, a lavur magit dia topa ra malmal! Ma go, dia ki ivai kan ra matam. ⁴³Ta e na pot boko, ba kaum lavur ebar diat a liplip bat iu, ma diat a tur kikil iu, ma diat a tur bat iu ta ra lavur papar. ⁴⁴Ma diat a vue pukue u ra pia, ma ra lavur natum bula dia ki tam; ma pa diat a nur vue ta ura vat upi dir a va vartaun tam, tago pa u ga nunure ilam ra bo na e ba di vana piram tana.

Iesu i olo ra pal na vartabar

(*Mat 21:12-17; Mar 11:15-19; Ioa 2:13-22*)

⁴⁵Ma i ruk ta ra pal na vartabar, i okole vue diat dia ivivura tana. ⁴⁶I biti ta diat: Di ga tumu ia dari: “Kaugu pal a pal na niaring.” Ma ava tar pukue upi na da ra babang kai ra umana tena nilong.

⁴⁷Ma i varvartovo ta ra pal na vartabar ra bungbung parika. Ma ra umana tena tinabar ngalangala, ma ra umana tena tutumu, ma ra umana luluai kai ra tarai, dia mainge ba diat a doka; ⁴⁸ma dia mama nuk upi ta magit ba diat a pait ia; tago ra tarai dia kor tadav ia, ma dia vala valongore.

A tinir ure ra varkurai kai Iesu

(Mat 21:23-27; Mar 11:27-33)

20 ¹Tika na bung ta nam ra e, i tovo ra tarai ta ra pal na vartabar, ma i varvai ma ra bo na varvai; ma ra umana tena tinabar ngalangala, ma ra umana tena tutumu, ma ra umana patuana dia tadav ia; ²ma dia biti tana: Una ve avet ta ra varkurai u pait go ra lavur magit i tana, ba to ia i ga tul tar go ra varkurai tam? ³Ma i tatike bali diat dari: Iau bula go, ina tir avat tai tika na magit, ma avat a ve iau: ⁴Mamave ra baptaiso kai Ioanes, marama ra bala na bakut, ba tai ra tarai? ⁵Ma dia biti vargil ivai dari: Ona dat a biti ba: Marama ra bala na bakut, na biti: Ba damana, dave pa ava ga nurnur tana? ⁶Ba ona dat a biti ba: Tai ra tarai, a tarai par diat a tupar dat; tago dia kapupi Ioanes ba ia ra propet. ⁷Ma dia bali ia ka, ba pa dia nunure ba mamave. ⁸Iesu i biti ta diat: Iau bula, pa ina ve avat ta ra varkurai iau papait go ra lavur magit i tana.

A tinata valavalar ure ra umana tena papalum ta ra uma na vain

(Mat 21:33-46; Mar 12:1-12)

⁹Ma i tatike go ra tinata valavalar tai ra tarai: Tika na tutana i vaume ra uma na vain, ma i tul tar ia tai ra tarai na vinauma, ma i vana tai ta ra vuna gunan upi na ki vavuan tana. ¹⁰Ma ta ra e na vunuai i tulue tika na tultul tadav ra tarai na vinauma, upi diat a tul tar ta umana vuai na uma tana; ma ra tarai na vinauma dia kita ia, ma dia tul tuna vue ke. ¹¹Ma i tulue ta ra tultul; ma dia kita ia bula, ma dia vakaina, ma dia tul tuna vue ke. ¹²Ma i tulue ta ra tikai bula; ma dia kita vakinkin ia, ma dia okole vue. ¹³Ma ra luluai na uma i biti: Ava ina pait ia? Ina tulue natugu, a bul na vakak, upi diat a ru ia bar. ¹⁴Ba ra tarai na vinauma dia gire, dia biti vargil dari: Go ra bul mur tana; dat a doka, upi kadat ika ra vurvur magit. ¹⁵Ma dia okole vue kan ra uma ma dia doka. Ava ra luluai na uma na pait ia ta diat? ¹⁶Na vut ma na doko vue nam ra tarai na vinauma, ma na tul tar ra uma tai ta umana enana. Ba dia valongore go dia tatike: Koko muka. ¹⁷Ma i bobobe diat, ma i biti: Ava go di ga tumu ia?

“Nina ra vat ba ra umana tena pait pal dia tar pilak vue,

Nam muka di tar pait ra ul a ngu na pal me.”

¹⁸Ma nina i bura ta go ra vat na ti tagigi, ma nina ba go na bura taun ia, na taimirai da ra tobon.

A tinir ure ra totokom

(Mat 22:15-22; Mar 12:13-17)

¹⁹Ma ra umana tena tutumu, ma ra umana tena tinabar, dia mainge ba diat a kinim ia ta nam ra pakana bung, ma dia burut uka ta ra tarai; tago dia nunure ba i tar tatike go ra tinata valavalar ure diat. ²⁰Ma dia

kiki ue pa ia ma dia tulue ta umana kilao dia vaongo ba ra umana tena takodo diat, upi diat a vagu pa ia ta kana tinata, ma diat a tul tar ia ta ra varkurai ma ta ra dekdek i ra tena varkurai na gunan. ²¹Ma dia tir ia dari: Tena Vartovo, ave nunure ba i takodo kaum tinata ma kaum vartovo, ma pa u nuk pa ta tikai, u varvai ma ra dovotina ure ra nga kai God. ²²I takodo ba avet a tul tar ra totokom tai ra Kaisar ba pata? ²³Ma i nunure kadia vaongo, ma i biti ta diat: ²⁴Avat, a ve tar tika na denaria tagu. A malalar i to ia tana? Ma kai ia bula ra tutumu tana? Ma dia biti: Kai ra Kaisar. ²⁵I biti ta diat: Avat a tul tar tai ra Kaisar ra lavur magit kai ra Kaisar, ma avat a tul tar tai God ra lavur magit kai God. ²⁶Ma dia mama vagu pa ia ta nam ra tinata ta ra mata i ra tarai; ma dia kaian ta kana tinata na balbali, ma dia ki mut uka.

A tinir ure ra tinut mulai kan ra minat

(Mat 22:23-33; Mar 12:18-27)

²⁷Ma ta ra umana ta diat ra Sadukaio, diat dia varpuai ta ra nilaun mulai, dia tadav ia; ma dia tir ia dari: ²⁸Tena Vartovo, Moses i ga tumu tar ia ta dat, ba ra tutana i mat kan kana tulai, ma pa ta natuna, turana na ben kana vavina, ma na vangala ta umana bul upi kai turana. ²⁹Io, a lavurua na tutana dia turana; a luaina i ben pa ra vavina, ma i mat, ma pa ta natuna; ³⁰ma ra vauruana damana, ma ra vautuluna bula; ³¹damana bula diat par ra lavurua dia mat, ma pa ta natu i diat. ³²Ma ra vavina i mat mur ta diat. ³³Ta ra nilaun mulai, kai ia ta diat nam ra vavina? Tago ra lavurua par dia ga tulai me. ³⁴Iesu i tatike ta diat: A tarai ra pia dia varvarbean, ma dia tulatulai ta ra varbean; ³⁵ma diat da kure boko ba na topa diat nam ra nilaun ma ra nilaun mulai kan ra minat, pa dia tulai, ma pa dia tulatulai ta ra tinaulai; ³⁶tago pa diat a mat mulai; tago dia vardada ma ra umana angelo; diat a umana natu i God, ma ra umana natu i ra nilaun mulai. ³⁷Ma ra lavur minat dia laun mulai, da Moses i ga vaarike ure ra Davai, ba i ga vatang ra Luluai dari: A God kai Abaram, ma ra God kai Isak, ma ra God kai Iakob. ³⁸God, vakir a God kai ra umana minat, kai ra umana launa iat; tago dia laun par ta ra matana. ³⁹Ma ta umana tena tutumu dia tatike: Tena Vartovo, i boina kaum tinata. ⁴⁰Tago pa dia valar mule ma ta tinir.

A tinir ure Kristo

(Mat 22:41-46; Mar 12:35-37)

⁴¹Ma i biti ta diat: Dia biti dave ba ra Kristo ia ra natu i David? ⁴²Tago David iat i tatike ta ra buk na Kakailai dari:

“Ra Luluai i tatike tai kaugu Luluai:

Una ki ta ra limagu tuna,

⁴³Tuk tar ina vadiop kaum lavur ebar upi a ruarua na kakim.”

44 David i vatang ia ba Luluai, ma dir tamana dave?

Iesu i vale diat ure ra umana tena tutumu

(Mat 23:1-36; Mar 12:38-40)

45 Ma ra tarai par dia valongore i tatike tai kana tarai na vartovo dari:
46 Avat a nuk pa ra umana tena tutumu, dia mainge ba diat a vanavana ma ra umana lolovina mal, ma dia mainge ra nioro varvagai ta ra lavur tavul a bung, dia mainge ra lavur kiki na luluai ta ra umana pal na lotu, ma ra umana kiki ara na lua ta ra umana lukara; 47 dia ian vapar ra tabarikik kai ra umana ua na vavina, ma dia vaongo ma ra umana niaring lolovina; na manga tup go diat ra varkurai na balbali.

Ra vartabar kai ra ua na vavina

(Mar 12:41-44)

21 1 Ma i idok, ma i gire ra umana uviana dia vuavue kadia vartabar ta ra vuvuvung na mani. 2 Ma i gire bula tika na ua na vavina i luveana, ma i vue tar ra ivu toea ka tana. 3 Ma i biti: A dovot go iau tatike ta vavat: Go ra ua na vavina i luveana i vue tar ra ngala ta ni diat par; 4 tago diat par go dia tar vuvuai maravut ra vartabar ta nina ka, dia luk pirane vue; ma go ta kana niiba i vue vapar tar kana tabarikik.

Iesu i biti ba da nila vue ra pal na vartabar

(Mat 24:1-2; Mar 13:1-2)

5 Ma ba ta umana dia tata ure ra pal na vartabar, ma ba di tar mar ia ma ra lavur bo na vat ma ra lavur magit na vartabar, i biti: 6 Ure go ra lavur magit ava giragire, a kilala na vut boko ba pa ta ivu vat dir a va vartaun ati, da vue pukue vapar vue.

A umana purpuruan ma ra umana varmonong

(Mat 24:3-14; Mar 13:3-13)

7 Ma dia tir ia dari: Tena Vartovo, da pait ia vingaia go ra lavur magit? Ma ava ra vakilang ba go ra lavur magit i maravai? 8 Ma i biti: Avat a varbalaurai kan da varara avat; tago mangoro diat a vut ma ra iangigu, diat a tatike: Iau ia muka; ma dari: A kilala i tar maravai., Koko ava murmur diat. 9 Ba ava valongore ure ra umana vinarubu ma ra umana varvareo, koko avat a burut; tago i topa ia ba go ra lavur magit na pot lua; ma ra mutuaina pa na lulut.

10 Ma i biti ta diat: Tika na vuna gunan na tut ure ta ra vuna gunan, ma tika na varkurai ure ta ra varkurai; 11 ma ra umana ngala na guria, ma ra umana mulmulum ma ra umana enana minait ta ra gunagunan; ma ra umana mangamangana bunurut, ma ra umana ngala na vakilang marama ra bakut. 12 Ma lua boko ta go ra lavur magit diat a kinim avat,

diat a vakadik avat, ma diat a kinim tar avat ta ra umana pal na lotu ma ta ra umana pal na banubat, ma diat a al pa avat tadav ra umana king ma ra umana tena varkurai na gunan ure ra iangigu. ¹³Na topa avat upi ra varvai. ¹⁴Avat a nuk pa ia ta ra bala i vavat, ba koko ava nunuk lua ba ava avat a tatike; ¹⁵tago iau, ina tul tar ia ta ra ngie i vavat, ma ra kabinana bula ba kavava lavur ebar par pa diat a bali ia, ma pa diat a pue vue. ¹⁶A umana tavu i vavat, ma ra umana tura i vavat, ma ra umana niuru i vavat, ma ra umana talai vavat, diat a tul tar avat ta diat; ma diat a doko ta umana ta vavat. ¹⁷Ma ra tarai par diat a. milmilikuane avat ure ra iangigu. ¹⁸Ma pa ta pepe na ulu i vavat na virua. ¹⁹Kavava mangamangana vovovon na valaun ra tulungea i vavat.

Iesu i biti ba da nila vue Ierusalem

(Mat 24:15-21; Mar 13:14-19)

²⁰Ba ava gire ra umana loko na tarai na vinarubu dia tur kikir Ierusalem, avat a nunure ba i maravai ba da nila vue. ²¹Boina ba diat dia ki Iudaia, diat a lop urama ra lualuana; ma boina ba diat dia ki limlivuan ta ra pia na pal, diat a irop; ma koko diat, dia ki ra pupui, diat a olo tana. ²²Tago go ra kilala, a kilala na balbali upi da pait ot pa tana nam parika di ga tumu ia. ²³Na kaina ta diat dia kap bala, ma ta diat bula dia vau ra bul ta nam ra kilala! Tago na malari muka ra gunagunan, ma ra kankan na tup go ra tarai. ²⁴Diat a virua ta ra pakat na vinarubu ma da ben vavilavilau pa diat ta ra lavur vuna gunan parika; ma ra umana Tematana diat a ruarua taun Ierusalem tuk ta ra mutuai ra kilakilala kai ra umana Tematana.

Natu i ra tutana na pot

(Mat 24:29-31; Mar 13:24-27)

²⁵Ma da pait ra umana vakilang arama ta ra matana keake, ma ta ra gai, ma ta ra umana tagul; ma ra lavur vuna gunan ra pia diat a kaina ta ra purpuruan ure ra rurunga na ta ma ra umana bobol; ²⁶a tarai diat a mat ma ra bunurut ma ra ninunuk upi ra lavur magit ba na ubu ra rakarakan a gunagunan, tago ra lavur mangamangana ta ra bakut na dadadar. ²⁷Ma diat a gire Natu i ra tutana i vana rikai ta ra bakut ma ra dekdek ma ra ngala na minamar. ²⁸Ba go ra lavur magit i vura na vut, avat a tadaraka, ma avat a idaidok; tago i maravai ka kavava varvalaun.

A tinata valavalar ure ra lovo

(Mat 24:32-35; Mar 13:28-31)

²⁹Ma i tatike ra tinata valavalar ta diat dari: Avat a nuk pa ra lovo ma ra lavur davai par; ³⁰ba dia vura na gol, ava gire, ma avat iat, ava nunure ba ra kilala na malamalapang i maravai. ³¹Damana bula, ba ava gire go

ra lavur magit, avat a nunure ba ra varkurai kai God i maravai ka. ³²A dovot go iau tatike ta vavat. Go ra taun tarai pa na panie, ba pa da pait ot pa boko go ra lavur magit. ³³A bakut ma ra rakarakan a gunagunan na panie boko ma kaugu lavur tinata pa na panie muka.

Avat a balaure avat

³⁴Avat a balaure avat, kan ra bala i vavat na mamat ma ra ngala na nian ma ra nimomo, ma ra balaguan ta ra nilaun ra pia, ma nam ra bung na pot vakaian tadav avat da ra kun; ³⁵tago na pot damana pire diat par dia ki ta ra rakarakan a gunagunan parika. ³⁶Avat a varbalaurai ta ra kilakilala parika; avat a araring upi avat a ongor ma upi avat a laun kan go ra lavur magit par ba diat a pot boko, ma avat a tur ta ra mata i ra Natu i ra tutana.

³⁷Ma i vartovo ra bungbung parika ta ra pal na vartabar, ma ra bungbung na marum i irop, ma i ki ta ra luana, a iangina a luana na Oliva. ³⁸Ma ra tarai par dia pot pirana ra kavunvun iat ta ra pal na vartabar upi diat a valongore.

Dia tata guvai upi diat a vagu pa Iesu

(Mat 26:1-5; Mar 14:1-2; Ioa 11:45-53)

22 ¹Io, i maravai ra lukara na gem ba pa i leven, di vatang ia ba ra lukara na bolo lake. ²Ma ra umana tena tinabar, ma ra umana tena tutumu, dia nuknuk upi ta mangana nga ba na virua tana; tago dia burutue ra tarai.

Iudas i mulaot upi na vagu pa Iesu

(Mat 26:14-16; Mar 14:10-11)

³Ma Satan i ovai tai Iudas, a iangina bula ba Iskariot, tikai ta diat ra vinun ma a ivut. ⁴Ma i vana tadav ra umana tena tinabar ma ra umana luluai na vinarubu, ma dia tata me ba na vagu davatane tar ia ta diat? ⁵Ma dia gugu, ma dia kubu ba diat a kul ia ma ra mani. ⁶Ma i mulaot, ma i kiki pa ia upi na noe ive tar ia ta diat ba pa ta kor na tarai.

Iesu diat ma kana tarai na vartovo dia en ra magit na bolo lake

(Mat 26:17-25; Mar 14:12-21; Ioa 13:21-30)

⁷A bung na gem ba pa i leven i vut ba di tul tar ra bolo lake tana. ⁸Ma i tulue Petero ma Ioanes dari: Amur a vana, amur a vaninare ra magit na bolo lake upi dat a en ia. ⁹Ma dir tir ia: U mainge ba amir a vaninare ave? ¹⁰I biti ta dir: Ba amur tar olo ta ra pia na pal, amutal a varkuvo ma ra tutana i kapkap ra la na tava; amur a mur ia ta ra pal i ruk tana. ¹¹Amur a biti tai ra luluai na pal dari: A Tena Vartovo i tir iu ba: Akave kaum pal na vaira ba avet ma kaugu tarai na vartovo avet a en ra magit

na bolo lake tana? ¹²Ma na ve tar ta mumur ra ngala na pakana pal liu di tar vangan ia; amur a vaninare tana. ¹³Ma dir vana, ma dir gire tadav nam par i ga tatike, ma dir mal pa ra magit na bolo lake.

A nian kai ra Luluai

(*Mat 26:26-30; Mar 14:22-26; 1 Kor 11:23-25*)

¹⁴Ba ra pakana bung i vut, diat ma ra tarai na vartovo dia ki. ¹⁵Ma i biti ta diat: Iau ga mamainge muka ba dat a en go ra magit na bolo lake ba pa di vakadik iau boko; ¹⁶tago iau tatike ta vavat: Pa ina en mule tuk ta nam ba da pait ot pa ia ta ra varkurai kai God.

¹⁷Ma i vatur tika na momamomo ma ba i tar pite varpa, i biti: Avat a vatur go, ma avat a tibe avat me; ¹⁸tago iau tatike ta vavat, ba pa ina mome mule ra vuai na vain papa gori, ma na tuk tar ta ra bung ba na pot i tana ra varkurai kai God. ¹⁹Ma i vatur ra gem, ma ba i tar pite varpa, i tabik ia, i tabar diat me, ma i tatike: Go ra pakagu. [Di tul tar ia ure avat; avat a papait. go, ma avat a matamatane upi iau me. ²⁰Damana bula ra momamomo, ba i tar par ra nian, ma i tatike: Go ra momamomo a kalamana kunubu ta ra gapugu nina i talingir ure avat.] ²¹Ma ra lima i nam i vagu tar iau, go kari ta go ra vuvuvung na nian. ²²A dovot ba Natu i ra tutana na vana da di ga kure; ma na kaina tai nina ra tutana i vagu tar ia. ²³Ma dia varvartir vargil ba to ia ta diat na pait go ra magit.

A vartoto vargil ure to ia ta diat i ngala

²⁴Dia vartoto vargil bula ba to ia ta diat i ngala kakit. ²⁵Ma i tatike ta diat: A umana king kai ra lavur Tematana dia papait na luluai na kaia ta diat; ma di vatang diat dia kure diat ba ra umana boina. ²⁶Ma koko avat a damana; nam i ngala ta vavat, boina ba na da nina i mur, ma nam i luluai na da tikai i toratorom. ²⁷Tago nuve i ngala, nina i ki ta ra nian ba nam i toratorom tana? Vakir nina i ki ta ra nian vang? Ma go iau ki pire vavat da tikai i toratorom. ²⁸Avat dat, ava ga tur maravut iau ta ra lavur mangamangana di ga valamlam iau me; ²⁹ma iau tibe tar ra varkurai ta vavat, da Tamagu i ga tibe iau me, ³⁰upi avat a ian ma avat a momo ta kaugu vuvuvung na nian ta kaugu varkurai; ma avat a ki ta ra umana kiki na king, avat a kure ra vinun ma ra ivu vuna tarai Israel.

Iesu i tata na lua ba Petero na pue vue

(*Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Ioa 13:36-38*)

³¹Simon, Simon, Satan i tir pa avat upi na tang valar avat da ra Vit; ³²ma iau tar araring ure u, upi koko kaum nurnur na panie kakit, ma tuka boko ba u tar nukpuku mulai, una vapatuan ra tara na turam. ³³Ma i biti tana: Luluai, go iau vaninara upi ina mur u ta ra pal na banubat ma ta ra minat. ³⁴Ma i biti: Petero, iau ve u, gori ba ra loko pa i riki boko, una vautul a varpuai ba pa u nunure iau.

A popopoi, a rat ma ra pakat

³⁵I tir diat: Ba iau ga tulue avat, ma pa kavavat ta popopoi ba ta rat ba ta pal a kau, ava ga iba vang upi ta magit? Ma dia biti: Pata. ³⁶Ma i biti ta diat: Ma go, nina ba kana ta popopoi, na kap ia ka, damana bula ra rat; ma nina ba pa ta, boina ba na ivure kana olovoi ma na kul pa ra pakat na vinarubu. ³⁷Tago iau tatike ta vavat, ba da pait ot pa ia tagu go di ga tumu ia dari: “Ma di ga luk guve ma ra lavur tena varpian.” Tago a dovotina da pait ot pa nam parika di ga tumu ia ure iau. ³⁸Ma dia biti: Luluai, a ivu pakat go kari. Ma i biti ta diat: I ot ika.

Iesu i araring

(Mat 26:36-46; Mar 14:32-42)

³⁹Ma i irop, i vana ta ra luana na Oliva, da kana mangamangana iat; ma ra tarai na vartovo dia mur ia. ⁴⁰Ba i tar pot ta nam ra gunan, i tatike ta diat: Avat a araring kan da valam pa avat. ⁴¹I ki irai kan diat da ra kulalongo na vat; ma i va timtimum, i araring dari: ⁴²Tama, ba u mainge, una tak vue go ra momamomo kan iau, ma koko da pait ra nuknukigu, da pait ra nuknukim iat. [⁴³Ma tika na angelo marama ra bala na bakut i tur pa, pirana, i vaongor kap ia. ⁴⁴Ma tago i liliut na kinadiik, i ongor ma ra niaring; ma kana mangamangon i da ra ngala na tua na gap, i bura ta ra pia.] ⁴⁵Ba i tut kan ra niaring i vana pire ra tarai na vartovo, i babare diat dia va mat, tago i tabun ra bala i diat, ⁴⁶ma i tatike ta diat: Dave ava va mat? Avat a tut, avat a araring upi koko da valam pa avat.

Di vagu pa Iesu

(Mat 26:47-56; Mar 14:43-50; Ioa 18:3-11)

⁴⁷Ba i tata boko, nam di vatang ia Iudas, tikai ta diat ra vinun ma a ivut, i vut ma ra kor na tarai i agure diat, ma i tadav Iesu upi na galum ia. ⁴⁸Ma Iesu i biti tana: Iudas, una vagu tar Natu i ra tutana ma ra vargalum laka? ⁴⁹Ma ba diat dia varagur me, dia gire nam ba diat a pait ia, dia tir ia ba: Luluai, avet a varubu ma ra pakat vang? ⁵⁰Ma tikai ta diat i kita ra tultul kai ra tena tinabar i lualua, i kutu vue ra talingana ta ra papar a lima tuna.

⁵¹Ma Iesu i biti: Avat a nur vue. Ma i bili ra talingana, i varkotone pa ia. ⁵²Iesu i biti tai ra umana tena tinabar, ma ra umana luluai na vinarubu kai ra pal na vartabar, ma ra lavur patuana, dia tar vut upi ia, dari: Ava tar vana rikai vang ma ra umana pakat ma ra umana ram da upi ra tena nilong? ⁵³Ba dat ta ra pal na vartabar a bungbung, pa ava tulue ra lima i vavat ure iau; go muka kavava pakana bung, ma ra ongor na bobotoi.

Petero i pue vue Iesu

(Mat 26:57-58,69-75; Mar 14:53-54,66-72; Ioa 18:25-27)

⁵⁴Ma dia kinim pa ia, ma dia ben vaire; dia kap ia ta ra kuba i ra tena tinabar i lualua. Petero i murmur maro vailik. ⁵⁵Ba dia tar voto ra iap livuan

ta ra gunan, ma dia ki varurung, Petero i ki maravut diat. ⁵⁶Ma tika na vavina i gire ba i ki ta ra kapa na iap, ma i bobobe muka, ma i biti: Go ra tutana dir ga varvaragur bula me. ⁵⁷Ma i varpuai dari: la An, pa iau nunure muka. ⁵⁸A ik namur, ta ra tikai i gire, ma i biti: U bula avat. Petero i biti: To An, iau pata. ⁵⁹Ma namur mulai, ba i par tika na pakana bung, tikai bula i takun vadekdek ia dari: A dovotina, go ra tutana dir ga varvaragur me, tago ia ra te Galilaia. ⁶⁰Petero i biti: To An, pa iau nunure nam u tatike. Ba i tata boko, a loko i riki muka. ⁶¹Ma ra Luluai i lingan, ma i bobo ung Petero. Ma Petero i nuk pa ra tinata kai ra Luluai, ba i ga tatike tana dari: Gori, ba ra loko pa i riki boko, una vautul a varpuai vue iau. ⁶²Ma i irop, ma i tangi mat.

Di kulume Iesu ma di kita ia

(Mat 26:67-68; Mar 14:65)

⁶³Ma ra tarai dia vatur vake Iesu, dia kulume, ma dia kita ia. ⁶⁴Dia vi bat ra ura kiau na matana, ma dia biti tana: Una tata na propet ma una vatang nina i tar kita u? ⁶⁵Ma mangoro na tinata bula dia vul ia me.

Iesu i tur ta ra mata i ra umana tena kivung

(Mat 26:59-66; Mar 14:55-64; Ioa 18:19-24)

⁶⁶Ba i tar keake mulai, a umana patuana kai ra tarai dia kivung, a umana tena tinabar, ma ra umana tena tutumu bula diat; ma dia ben ia ta kadia kivung, dia tatike tana: ⁶⁷Ba u ra Kristo, una ve avet. Ma i biti ta diat: Ba iau ve avat, pa avat a nurnur; ⁶⁸ma ba iau tir i avat, pa avat a tata. ⁶⁹Papa gori, Natu i ra tutana na ki ta ra lima tuna ta ra dekdek i God. ⁷⁰Ma diat par dia tir ia: U Natu i God vang? Ma i biti ta diat: Avat iat ava tatike, iau ia tuna. ⁷¹Ma dia biti: Pa da mainge mule ta varvai; go da tar valongore ta ra giene iat.

Iesu i tur ta ra mata i Pilato

(Mat 27:1-2,11-14; Mar 15:1-5; Ioa 18:28-38)

23 ¹Diat par dia tut, ma dia ben pa ia pire Pilato. ²Ma dia vura takun ia dari: Ave ga gire tadav go ra tutana i ben varara kaveve vuna tarai, i tigel diat ba koko diat a totokom ta ra Kaisar, ma i biti ba ia iat Kristo, a king. ³Ma Pilato i tir ia dari: U laka ra king kai ra Iudaia? Ma i biti tana: U biti damana. ⁴Pilato i biti tai ra lavur tena tinabar ngalangala ma ra lavur kor na tarai: Pa iau tir tadav ta dovot na vartakun ure go ra tutana. ⁵Ma dia vovo pa ia ka, dia biti: I ununue ra tarai, tago i vartovo ta ra gunan Iudaia parika, i tur pa ia arama Galilaia ma i tuk tar ta go ra gunan.

Iesu i tur ta ra mata i Erodes

⁶Ba Pilato i valongore, i titir ba ia ra tutana Galilaia. ⁷Ba i nunure ba ia marama ra langun na varkurai kai Erodes, i tulue tadav Erodes, tago i ki Ierusalem ta nam ra e.

⁸Ba Erodes i gire Iesu, i gugu muka, tago vailik i ga mainge upi na gire, tago i ga valongore ra tinata ure; ma i mainge upi na gire ta vakilang tana. ⁹Ma i tir ia ma mangoro na tinata, ma pa i bali pa ia. ¹⁰A umana tena tinabar ngalangala ma ra umana tena tutumu dia tur, ma dia takun ia, dia ngangangal ure. ¹¹Ma Erodes ma kana tarai na vinarubu dia pidimuane, ma dia kulume, ma dia ule tar ra mal i manga matatar, ma i tulue mule tadav Pilato. ¹²Erodes ma Pilato dir varmaram mulai ta nam ra bung; amana dir ga vargelenei.

Di varkurai ba Iesu na mat

(Mat 27:15-26; Mar 15:6-15; Ioa 18:39–19:16)

¹³Pilato i oro varurue ra lavur tena tinabar ngalangala, ma ra lavur tena varkurai, ma ra tarai, ¹⁴ma i biti ta diat: Ava ga ben go ra tutana piragu, da tikai i varara ra tarai; ma go iau tar tir ia ta ra mata i vavat, ma pa iau tir tadav ta mangamangana go ra tutana i rara tana ta ra lavur magit ava takun ia me; ¹⁵ma Erodes bula pata; tago i tulue mule tadav dat; pa i ga pait ta magit i topa ia ba na virua tana. ¹⁶Ina virit ia ka, ma ina pala vue. [¹⁷Ta ra lukara i topa ia upi na papapala vue tika na tutana tadav ra tarai.] ¹⁸Ma diat par dia oraoro varurung dari: Na virua go ra tutana, ma una pala vue tar Barabas tadav avet; ¹⁹nina di ga vue varuk ia ta ra pal na banubat ure tika na vinarubu na varpiam ta ra pia na pal, ma ure ra vardodoko bula. ²⁰Ma Pilato i tata mulai ta diat, tago i mainge upi na pala vue Iesu. ²¹Ma dia oraoro ka dari: Da ot ia ga ta ra bolo, da ot ia ga ta ra bolo. ²²Ma i vautul ma ra tinata tadav diat dari: Dave, ava ra kaina mangamangana i tar pait ia? Pa iau tir tadav ta vuna ba na virua tana; ina virit ia ka, ma ina pala vue. ²³Ma dia vovo pa ia ma ra ngala na nilai diat upi da ot ia ga ta ra bolo. Ma ra ngie i diat i ongor pa ia. ²⁴Ma Pilato i kure ba da pait muka nam dia kaina upi ia. ²⁵Ma i pala vue nina di ga vue varuk ia ta ra pal na banubat ure ra vinarubu na varpiam ma ure ra vardodoko bula, nina dia ga lulul upi ia; ma i tul tar Iesu ta kadia mamainga.

Di ot Iesu ta ra bolo

(Mat 27:32-44; Mar 15:21-32; Ioa 19:17-27)

²⁶Ma ba dia ben vaarike pa ia, dia al vovo pa tikai, a iangina Simon, a te Kirene, i pot mara ra gunagunan, ma dia puak tar ra bolo tana, upi na puapuak vamur ia tai Iesu.

²⁷A ngala na kor na tarai dia mur ia, ma ra vaden bula, dia tangtangie ma i tabun ra bala i diat i tana. ²⁸Iesu i tur tapuku tadav diat, ma i biti: A umana natu i Ierusalem, koko ava tangie iau, avat a tangie mule avat, ma ra lavur natu i vavat bula. ²⁹Tago a umana bung diat a vut boko, ba diat a tatike dari: A lavur biu ma diat bula pa dia ga kap bala boko, dia ti doan, ma diat bula pa dia ga vau

ra bul. ³⁰Ma diat a vura tatike tadav ra umana luana: Avat a kokopo taun avet; ma tadav ra umana ikilik na luana: Avat a punang taun avet. ³¹Tago ba dia pait go ra lavur magit ta ra davai i lubalubang, ava diat a pait ia ta ra marangana?

³²Ma ta ra ivut bula, a ura kaina tutana, dia ben dital me upi da doko varurue dital.

³³Ba dia vut ta ra gunan di vatang ia, A Lor, dia ot tar ia ta ra bolo, ma ra ura kaina tutana bula, tikai ta ra limana tuna, ma ta ra tikai ta ra mairana.

³⁴Ma Iesu i biti: Tama, una nur vue go ra magit ta diat, tago pa dia nunure go dia pait ia. Ma dia tibe varbaiane kana umana mal, ma dia ilailam upi diat.

³⁵Ma ra tarai dia turtur ma dia giragire ke. Ma ra umana tena varkurai dia kulume, dia biti: I tar valaun ra umana enana, boina ba na valaun ia iat mulai, ona ia ra Kristo kai God, ma kana bul na vakak. ³⁶Ma ra umana tena vinarubu bula dia kulume, dia tadav ia, dia tul tar ra vain mapak tana, dia biti: ³⁷Ona u ra king kai ra Iudaia, una valaun mule u. ³⁸Ma ra tutumu bula i ki arama liu dari: Go ra King kai ra Iudaia.

³⁹Tikai ta dir a ura kaina tutana di ga ot vatokobe, i bor ia, i biti: U ra Kristo vang? Una valaun datal. ⁴⁰Ma ta ra tikai i tigel ia, i tatike: Dave, u bula, pa u ru God? Tago u bula datal ta go ra varkurai. ⁴¹Ma i dovotina ta dor; tago di bali ka kador mangamangana; ma go ra tutana pa i ga pait ta magit ba pa i ko. ⁴²Ma i biti: Iesu, una nuk pa iau, ba u tar vut ta kaum varkurai. ⁴³Ma i biti tana: A dovot go iau tatike tam: Gori boko una ki piragu ta ra Paradaiso.^e

Iesu i mat

(Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Ioa 19:28-30)

⁴⁴I tar keke tur bar, ma ra rakarakan a gunagunan mutu i bobotoi tuk ta ra utul a pakana bung na ravian. ⁴⁵A matana keake pa i pupua, ma ra mal na rurua kutu ta ra pal na vartabar i tarada livuan. ⁴⁶Ma ba Iesu i tar manga oro papa, i biti: Tama, iau tul tar ra tulungeagu ta ra ura limam; ba i tar tatike vue go, i vungue ra tulungeana. ⁴⁷Ba ra luluai na tarai na vinarubu i gire go, i pite pa God, ma i biti: A dovotina go ra tutana a tena takodo. ⁴⁸Ma ra lavur kor na tarai par dia ga vana guvai upi diat a bobobe, ba dia gire go di tar pait ia, dia talil, ma dia timtibul ra bongobongo i diat. ⁴⁹A lavur talaina, ma ra vaden dia ga mur ia marama Galilaia, dia tur maro vailik, ma dia gire go ra lavur magit.

Di vadiop Iesu ta ra babang na minat

(Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Ioa 19:38-42)

⁵⁰Ma tika na tutana, a iangina Iosep, a tena varkurai, a bo na tutana, a tena takodo, ⁵¹(pa i ga mulaot ta kadia varkurai ma ta nam dia pait ia),

^e 23.43 Ra Paradaiso: a kukuraina, “a mari na gunan na ningo ba na nilibur”. A Iudaia dia ga vatang go ra iang ure ra ra pakana ba ra tulungea i ra umana tena takodo diat a ngo tana, namur ta kadia minat.

a te Arimataia, a pia na pal kai ra Iudaia, ma i nurnur upi ra varkurai kai God; ⁵²go ra tutana i vana tadav Pilato ma i lul pa ra minat i Iesu. ⁵³I kap vairop ia, ma i pulu ia ma ra mal kumau, ma i vadiop ia ta ra babang na minat di ga kala ia ta ra papar a vat, ma pa ta na boko i ga va tana. ⁵⁴Go, a bung na Vaninara, ma i maravai ra Bung Sabat. ⁵⁵Ma ra vaden nam dia ga varagur me marama Galilaia, dia mur ia, ma dia gire ra minatina bula da dia vadiop ia tana. ⁵⁶Ma dia talil, dia mal pa ra lavur magit i ang na vuvuvul ma ra varku bula. Ma ta ra Bung Sabat dia ngo varogop ma ra varkurai.

A tinut mulai kan ra minat

(*Mat 28:1-10; Mar 16:1-8; Ioa 20:1-10*)

24 ¹Ba i lar tavuna ta ra luaina bung ta ra vik, dia vana tadav ra babang na minat, ma dia kap ra lavur magit i ang na vuvuvul, nam dia ga mal pa ia. ²Ma dia gire tadav ra vat i ta di ga pul vue kan ra babang na minat. ³Ma dia ruk tana, ma pa dia gire ra minat i ra Luluai Iesu tana. ⁴Ba i purpuruan boko ra nuknuk i diat i tana, a ivu tutana, kadir mal i bagabagele muka, dir tur pa pire diat, ⁵ma ba dia burut ma dia ive ra mata i diat ra pia, dir tatike ta diat: Dave ava tikan upi ra launa pire ra umana minat? ⁶Pa i bang ati, i tar laun mulai; avat a nuk pa nam i ga tatike ta vavat ba i ga ki boko Galilaia, ⁷i ga biti ba da tul tar Natu i ra tutana ta ra lima i ra kaina tarai, ma da ot ia ta ra bolo, ma ta ra vautuluna bung na laun mulai. ⁸Ma dia nuk pa kana tinata, ⁹ma dia talil kan ra babang na minat, ma dia ve ra vinun ma tikai, ma diat par ta go ra lavur magit. ¹⁰Go diat, Maria Magdalene, Ioana, ma Maria, na i Iakobo, ma diat ra vaden dia varagur me, dia ve ra umana apostolo. ¹¹Ma dia valongore go ra tinata da ra tinata vakuku ma pa dia nurnur tana. [¹²Ma Petero i tut, ma i vutvut tadav ra babang na minat, ma i ruru, ma i gigira tana, i gire ra umana mal kumau ka, dia va irai, ma i vana ra kubana, i nuknuk kakaian ta nam di tar pait ia.]

A vinavana uro Emaus

(*Mar 16:12-13*)

¹³Io, a ivut ta diat, dir vanavana ta nam ra bung upi ra gunan, a iangina Emaus, da ra vinun ma tika na kilomita (lavurua na mail) mara Ierusalem. ¹⁴Ma dir tata ta go ra lavur magit di ga pait ia. ¹⁵Ba dir tata, ma dir tir vargiliane dir, Iesu i tadav dir, ma dital varagur. ¹⁶Di tar noe bat ra mata i dir upi koko dir a gire ilam ia. ¹⁷Ma i tir dir: Ava go amur tata vargil vanavana tana ta kamumur vinavana, ma i tanguvian ra mata i mumur? ¹⁸Tikai ta dir, a iangina Kleopa, i biti tana: U kaka bar, u ki Ierusalem ma pa u nunure ra lavur magit di tar pait ia ta go ra umana bung? ¹⁹I tir dir: A lavur magit ava? Ma dir biti tana: A lavur magit ure Iesu ra te Nasaret,

nina ra dekdek na propet muka ta kana papalum, ma ta kana tinata bula, ta ra mata i God ma ra tarai par bula; ²⁰ma ra lavur tena tinabar ngalangala ma kada umana tena varkurai dia ga tul tar ia upi ra varkurai na minat, ma dia ga ot ia ta ra bolo. ²¹Ave ga nurnur tana ba ia muka nam ba na valaun Israel. Ma go bula, i tar utul a bung taun go ra lavur magit di tar pait ia. ²²Go bula, ta umana vavina ta vevet, dia tar vakaian avet, tago dia tar kilala tadav ra babang na minat, ²³ma dia mama gire upi ra minatina, ma dia talil, dia biti ba dia tar gire ta umana angelo, dia biti ba i tar laun mulai. ²⁴Ma ta umana ta vevet dia tar vana tadav ra babang na minat, ma dia gire tadav ra magit ra vaden dia ga tatike; ma pa dia gire Iesu. ²⁵Ma i biti ta dir: Avat a tarai na papaua, ma ra bala i vavat i vavuan ma ra nurnur ta nam parika ra lavur propet dia ga tatike. ²⁶Pa i ga topa vang ra Kristo ba na kairane go ra lavur magit, ma na olo ta kana minamar? ²⁷Ma i tur pa ia ta ra buk kai Moses ma ra lavur propet, ma i vateten ra lavur magit ta ra Buk Tabu par ta dir ure mule. ²⁸Ba dital vanavana maravai ta nam ra gunan dir vanavana upi ia, i papait na vana vur bolo. ²⁹Ma dir vovo pa ia, dir tatike: Una ki pire mimir, tago i papait na ravian, ma i ki ria ra keake. Ma dital ruk, ma i ki pire dir. ³⁰Ba dital tar ki upi ra nian, i vatur ra gem, i lotu pa tana, i tabik ia, ma i tabar dir Me. ³¹Ma i kapa ra mata i dir, ma dir gire ilam ia; ma i panie ka kan dir. ³²Ma dir biti vargil ta dir dari: Dave, a bala i dor pa i ga malamalapang vang ba i tata ta dor na nga, ma ba i pala tar ra Buk Tabu ta dor? ³³Ma dir tut lulut pa ta nam ra pakana bung ma dir talil urama Ierusalem, ma dir tadav ra vinun ma tikai dia ki varurung, ma ta ra umana bula dia ki maravut diat, ³⁴ma dia biti: A dovotina ra Luluai i tar laun mulai, ma i tar tur kapet rikai pire Simon. ³⁵Ma dir varvai ta ra lavur magit i ga tadav dir na nga, ma ba dir tar gire ilam ia ba i tabik ra gem.

Iesu i tur na vevei pire kana tarai na vartovo

(Mat 28:16-20; Mar 16:14-18; Ioa 20:19-23; Apos 1:6-8)

³⁶Ba dir tatike boko go ra lavur magit, ia iat i tur livuan ta diat, ma i tatike ta diat: A malmal tadav avat! ³⁷Ma dia ururian tana, ma dia burburut, dia nuk ia ba dia giragire ra tulungen. ³⁸Ma i biti ta diat: Dave ava burburut? Ta ra ava ra lavur nuknuk dia arikai ta ra bala i vavat? ³⁹Avat a gire ra ura limagu ma ra ura kaugu, ba iau iat go: go avat a bili iau, ma avat a gire; tago ra tulungen pa ta viono, ma pa ta uruna da go ava gire tagu. [⁴⁰Ba i tar tatike go, i ve tar ra ura limana, ma ra ura kauna.] ⁴¹Ba pa dia nurnur boko, tago dia gugu ma dia kakaian, i tir diat: Pa ava vung ta magit ati ba ina en ia? ⁴²Ma dia tabar ia ma ra pakana en di ga tun ia. ⁴³Ma i vatur vake, ma i en ia ta ra mata i diat.

⁴⁴Ma i biti ta diat: Go kaugu tinata iau ga tatike ta vavat ba iau ga ki boko pire vavat, ba i topa ia ba da pait ot pa ra lavur magit par di

ga tumu ia ta ra varvai kai Moses ma ra umana propet, ma ra umana Kakailai bula ure iau. ⁴⁵Ma i vakapa ra nuknuk i diat upi diat a nunure ra Buk Tabu; ⁴⁶ma i biti ta diat: Di ga tumu ia dari, ba ra Kristo na virua, ma na laun mulai kan ra minat ta ra vautuluna bung; ⁴⁷ma da varvarvai ta diat ra lavur vuna tarai par ure ra nukpuku ma ra punpun vue ai ra lavur varpam ta ra iangina; da tur pa ia arama Jerusalem. ⁴⁸Avat a umana tena varvai ta go ra lavur magit. ⁴⁹Ma go iau tulue nam ba Tamagu i ga vatading tar ia ta vavat; ma avat a kiki ung pa ia ta go ra pia na pal tuk tar da vamong avat ma ra dekdek marama.

Iesu i tutua urama ra bala na bakut

(Mar 16:19-20; Apos 1:9-11)

⁵⁰Ma i agure vairop diat uro Betania, ma i tulue vakodo ra ura limana, ma i tata vadoane diat. ⁵¹Ba i tatata vadoane diat boko, i vana ka kan diat, ma di kap ia urama ra bala na bakut. ⁵²Ma dia lotu tadav ia, ma dia talil uro Jerusalem ma ra ngala na gugu; ⁵³ma dia kiki vatikai ta ra pal na vartabar, ma dia pite pa God.